

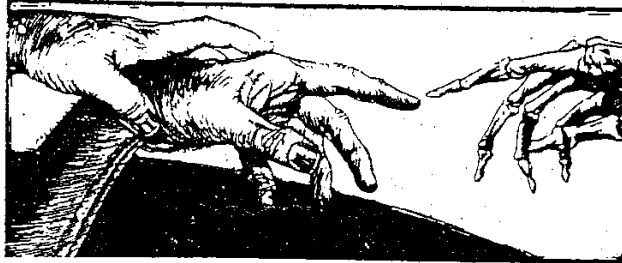
EDEBİYAT DOSTLARI

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Yıl: 1 Sayı: 1

K.D.V. Dahil 400 TL.

SANAT ÇATIŞMADIR, BİRLEŞTİRİR

Toplum projemiz.

Dar başlamak, dar devam etmek de-
ğildir. Öyleyse beşincisi; bizim yeni isim-
lerle yürümek, değişmek, değiştirmektir
hedefimiz.

Kavga eden, mücadele alanında to-
parlayıcı taleplere sahip, ancak varolan
sıralanmalara daha işin başında karşı çı-
kmak amacıyla olan bir kültür sanat der-
gisi, çok net, uzun bir süre en azından
"gizli okumalar"la, hatta geçitirmeler-
le karşılaşacak. Buna da hazırız. Edebi-
yat Dostları bir çıkış rantı taşımıyor. Bu
rantısızlıkta eğer bir itilimlik varsa, ola-
caksız, kabulümüzdür. Çünkü, yaratıcı
örünlerin forunu olma düzlemlerimizden
biri de budur.

Seçiyoruz: Seçtiklerimizi açıkça söy-
lüyoruz.

Olumsuzluyoruz: Kazanımlarımızı
mücadele alanına çıkarmama, bizlerden
kimileri uzaklaştıracağı biliyoruz. To-
parlanmak istiyoruz.

Kavga ediyoruz: Yaratıcılığın önko-
şulu budur.

Niye kan davası güdelim? Değişmek
bir onurdur.

Önerilerimizi öfretle, kurmaktan
korkmadan savunabiliriz. İncitmek iste-
miyoruz, ama ne yazık ki, bazen incine-
nin sorunu oluyor.

Anladığımızdan güç alıyoruz; eleştir-
mek için. Hayallerimizden hiç alıyoruz;
bizim dünyamıza yürümek için. Edebiyat
Dostları, anılarını unutmamayanlar, hayal-
lerini yitirmeyen ve satmayanlarla aynı
kan grubundan.

Sanat çatışmadır ve birleşmedir. Çatı-
şmadan birleşmeye birleşmeden çatışma-
ya zenginleştirici izler taşıyor.

Hayat dursaydı, Edebiyat Dostları'nı
düşünmek için bir nedenimiz olmazdı.
EDEBİYAT DOSTLARI

Neden bir kültür-sanat dergisi?
Neden, mevcut dergiler dışında bir
arayışa yönelidik?

İlk olarak belirtmemiz gereken, şu
anda sanat, edebiyatımızda yerleşik olan
kurumların içinde yer almamayı seçti-
mizdir. Biliyoruz ki, mevcut kurumların
içinde, bu kurumları bile aşan saptama-
lar dizisiyle varolmak; daha yolun başın-
da "sivilizasyonumuzun" töpülenmesine
açık olmak, bastırılmak, giderek de bo-
yun eğmek demektir.

Sözümüzün boğulmasını iste-
miyoruz.

Biz, yeni bir toplumsal organizasyon
projesinden, toplumun yeni değerlerle
kurulmasından yanayız. Varolanın dışında
olmayı seçiyoruz. Yerleşik olanın içinde
töpülenmeyi değil, Edebiyat Dostları'n-
dan değişimimizi ve kuşkusuz Edebiyat
Dostları'yla değişmeyi istiyoruz. Değişme-
yi... Daha geçleşmeyi...

Aynıca Tek başına yürümenin ne
önemi var? Belli ölçü ve zaman kesitlerin-
de belki bir anlamı olabilir. Tekil tavr-
lardan olsa olsa ve çoğu zaman "köyün
tuhaflı" ürediyor. Yapılması gereken, bi-
raraya gelebilmektir. Yalnızlıkta sınadık.
Çoğalmaktan korkmuyoruz. Tam da bu
noktada ikinci olarak şunu söylemeliyiz:
Tek başına değil, birlikte yaratmak ist-
yoruz. Kolektif çalışmayla kurulumlaşma-
yı... Kurulumlaşmadan neden korkalım?
Neden kurulumlaşmayı istemeyelim?

Sanat edebiyat ortamı, gerek kendili-
ğinden kurduğu (devraldığı) ilişkiler, ge-
rekse de bu ilişkileri yaşayış ve yanıştı-
bici olarak önemli bir dokunulmazlık
aldı. Politikanın, uzun bir zamanın bu
ana "yasaklar sözlüğü"ne geçirilmesi-
nin, kuşkusuz buna bağlı olarak "değer-
ler"imizin tarihsel olarak geriye
çekilmesinin, anılan olumsuzluğun yara-

ulmasında önemli bir paya sahip olduğu
ileri sürülmelidir. Ancak, herhalde bir bu
kadar da önemli olan, bu süreci, mevcut
ortamın fazlasıyla kabullenmek isteyiş-
dir. Biz bu asalak ortama karşı çıkıyoruz.

Karşı çıkmak ve itiraz etmek! Göri-
nime bakılırsa, şu anda varolan dergiler-
de yazarak ortaya çıkan hemen her imza,
olan bitene itiraz ediyor. Ama nereye ka-
dar? Edebiyat'ta "memurlar" var, görev-
lerini yapıyorlar; itiraz!

Edebiyat'ta memurlar var. Ya da
"edebiyat aleminde münhal var". Bunu
da ortaya koyarak yola çıkıyoruz. Aslin-
de bugün, boşluk yok. Belki aşırı ölçüler-
de sıkışıklık var. Bu kilitlenmeleri nereye
kadar ve neden çözmek bir yana; bu kay-
naşmayı sarsmak, bir kişinin iki kişinin
yapacağı iş değildir. Biz, bir kurulumlaşma
eğilimi ile ortaya çıkıyor ve "edebiyat-
mızda münhal var" diyoruz, diyebil-
liyoruz.

Çünkü, üçüncü olarak, daha çıkar-
ken "onlar mı" damgasını alacağız. Birkaç
zaman ilerisi hakkındaki öngörü-
lerimizin tamamlanmış olduğunu söyley-
meyiz. Kuşkusuz kültür ve sanat
hayatımızın nedenselliğini ortaya çıkar-
mak durumundayız. Ancak, edebiyatta
yeniden kurulumlaşma, işlerin daha ba-
şından "biliniverip", olacakların

"planlanmaması" demek değil. Edebi-
yat'ta yeniden kurulumlaşma, biraz da, yakın
geleceğe bir "macera" heyecanı ile yürü-
mektir.

"Onlar mı" damgasını, evet damga-
sını alacağız. Farkındayız, yürüdükçe so-
ru edati kalkacak. Geride; geldiğimiz ve
kattığımız yolda, yeterince ciddiyet ve
temel doğrularımızı sahiplenmek
"iştiyak" var. Kazanımlarımız bizindir
ve bunları unutmamak gibi bir "sabaka",
yla geldiğimiz bugün bu noktada, bize
yapıştıran ve yapıştırmak etkileri, ka-
bul etmek değil, göğüslemekten de kaçın-
mayız. Savunma gibi bir sorunumuz yok.
En azından bugün. Daha çok saldıran,
"saldırgan" bir eğilimdir bu.

Temel doğrularımızı sahiplenmek
"iştiyak"ımızdan söz ettik. Yeni olana,
yenilenmeye de istahımız var. Kazanımlar-
larımızı unutmuyoruz ama, kazanımlar-
mızla da doymuyoruz.

Henüz parça parça, birbirine benüz
uymayan yamalar olarak duran "aktif"
Jerimizde eğildiğimizde bir yenileşmeyi
gündeme getirebileceğiz. Şimdilik, doğal-
dır ve buna hazırız, dar bir kadroyla. Bi-
raz dar bir kadroyla varolan sanat
ortamına gard alırken, biliyoruz ki sırtı-
mıza dayadığımız bir yer var. Yani bun-
dan geri gitmeyeceğimiz bir duvar:

Kemal ADALAR / "OLMADIK ŞEYLER MESELA" Murat YETKİN / DAYANILMAZ HAFİFLİKLER Adalet ÇUTSAY

/ SEÇMEK Yalnız KÜÇÜK / RESMİ SANATÇI İLE VULGAR YAZICI'VE TIRNAK ALTI Akif KURTULUŞ

/ DEMOKRAT ŞAİR, 1980 Can YÜCEL / ŞİİR Ali CENGİZKAN / ŞİİRLER Mesut ODMAN / SORULAR YOL GÖSTERİR

Hüsamettin ÇETİNKAYA / YÖNTEM ÜZERİNE. Dr.Ziya SOMAR / İŞGAL'E DOĞRU İZMİR'DE KÜLTÜR

DON KİŞİ'UN HANGİ ADI

“OLMADIK ŞEYLER MESELA”

Kemal ADALAR

EDEBİYAT ne zaman halkçılardan elinden kurtulmuş ki, Batı'da hele o "sınırsız özgürlükler ülkesi" Amerika Birleşik Devletleri'nde kurtulmuş olsun. Nitekim çençerlerde yine böyle oldu. Hem de İngilizce yazılan edebiyatın en büyük birkaç isminden biri Ernest Hemingway bu kez dönen dolapların birinin içinde kalıverdi. New York'ta bir yayınevi, Charles Scribner's Sons, deyim yerindeyse, adeta edebi bir cürüm işlemekle suçlandı. Suçlayan da Amerikalı bir bayan yazar: Barbara Probst Solomon. Bayan Solomon yayınevinin en son yayınladığı bir Hemingway romanının içinde bazı "özgürlükler" saptadı ve bunları konuşmaya başladı. Yayınevi Hemingway'in "evrakı metrukesine" dayanarak "Cennet Bahçesi" diye bir roman derlemiş, hemen de yayınlamıştı.

Buraya kadar denecek birşey yok. Fakat Bayan Solomon ne zaman ki 1500 sayfa bulan el yazmalarını Boston'daki Kennedy kütüphanesinde okudu ve bu notları yayınevinin 248 sayfaya sıkıştırıp kitaplaştırdığı "nüshalarla" karşılaştırdı, o zaman bu alandaki "sınırsız özgürlüklerin" de frenlenebileceğini hatırlamaya başladı.

Hatırlatmaya da başladı. Bir Amerikan dergisi olan The New Republic'de bir yazı yayınlandı. Burada Hemingway estetiğinin bir "kitsch" haline getirildiğini ifade etti. Notların bir "kitsch roman malzemesi" olarak kullanıldığını savunarak 1500 sayfadan nasıl 248 sayfalık bir romana ulaşabildiğini sordu.

Artık herkes biliyor ki Hemingway, ömrünün son yıllarında, yitirmeye başladığı yazarlık yetenekleri ile "romanesk" sonuna doğru yürüme-yi bir yazgı olarak kabullenmişti. İşte bu bayan Solomon da 1500 sayfa civarındaki el yazmalarını bir tür otobiyografik hesaplaşma olarak değerlendirdi. Bir tür rapor, son yılların hayatında açıkları ile ilgili notlar. Ancak yayınevinin bunu pek ilginç bulmadığı anlaşılıyor. Bu titiz "bayan"ın meseleyi kurcalayınca altında ne bulamadığını vermek daha çarpıcı. Deneyebilir ki, yayınevi fazlasıyla "halkçı" bir yaklaşımla, Rambo'nun anayurdunda bazı küçük dönüşümler gerçekleştirmiş.

Charles Scribner's Sons, okurlarına roman olarak sunduğu notlarda ki August Rodin, Hieronymus Bosch, ve Marcel Proust üzerine birer anahat özelliği taşıyan bölümleri çizivermiş. (Bundan çok değil 15-20 yıl önce basılan ve hâlâ da iç piyasada satılan Varlık Yayıncı'nın bazı "ağır müelliflerin" çevirilerinde, günahı anlatanların boynuna, böyle benzer masumiyette sadeleştirme gittiği anlatılır) Amerikan yayınevinin gerçekleştirdiği bazı dönüşümler sunlar Bayan Solomon'un saptamalarına göre: Orijinal metinde ki 60'ına merdiven dayamış kahramandan genç bir adam ve romanın ağır havası finalinden de güneşli bir Akdeniz duyarlığı yaratılmış.

Yayınevine notları roman olarak düzenleyenler iki şey düşünmüş olabilirler. Birincisi, zaten Hemingway'in pili bittmişti, bu yüzden biraz

"destek" atılması hiç de anormal karşılanmamalıydı. İkincisi, Reagan ve Rambo'nun kuş beyinli Amerika'lı'na herhalde edebiyata ısıtmak için bazı kolaylıklar gösterilmesi de gerektir. (Eh, demokrat bir tavır olarak hiç de yanlış sayılmaz!)

Silikleşen insan Batı'nın son dönemini karakterize eden insandır.

Aşagılık kompleksini Batı dünyasından silmeye kimin gücünün yeteceğini bu adresten belirlemek pek anlamlı değil ama, bu kompleksin sınırlarının sürekli zorlandığını belirlemekten de kaçınmak oldukça zor. Son örneklerinden biri fazlasıyla açık edici. Kahraman son dönemin şanı: Milan Kundera ve eseri. Eserini artık bilmeyen mi var? Bizde bile satış rekorları kırdı, kıracağı da cabası. Federal Almanya'nın muhafazakar, isteyen sağcı da diyebilir gazetesi, Frankfurter Allgemeine, bu büyük eseri alkışlamakta "bizimkilerden" hiç de geri kalmamıştı. Belki tersi daha doğru, geri kalmayan "bizimkilerdi". Aynen: "Bu kadar duyarlı ve derin bir biçimde aşk ve seks ile ilgili eden, bireyin bugün ve burada hayatın arka planında gösteren böylesi bir Alman romanını peki biz ne zaman elimize alacağız? Bu kadar zeki-ce, hakim, okunabilir ve eğlenceli bir romanı?"

Murat Belge'den de hızlıları mı var ne? Daha önemlisi silinen insan hallerine övgüler düzergen elden kaçıran iplerdir.

Aynı hayat tarzlarının birbirinden farklı günlük kahramanları var. Batı yani güneşin battığı dünyada olanları izlerken Doğu'da, bir siyasal çizim olarak diğer dünyada da günlük kahramanlar var. Batı'nın son on yıllarda tarihinin en seviyesiz zamanlarını yaşarken bir ihtiyacı da kamçılaması kaçınılmaz değil midir? İlgisi şimdiden değişik isimlere doğru yöneliyor. Birisi de bu isimlerin Vladimir Vissotski. Az gelişmiş beyinler bu ismi bir tür "Dean" olarak da tanımlamaya çalışabilir. Pek değil gibi. Fakat bildiği kadarıyla bir gençlik idolü. 1980 yılında öldüğünde Moskova'daki cenazesi son kırk yılın en büyük toplanmasına sahne olmuş. Şair, şarkılar yazdı, oyuncu. Şarkıları hâlâ dillerde ve şiirleriyle birlikte milyonlarca basılıyor. Mezarı gençliğin adeta bir kutsal ziyaretgahı haline aldı. Vissotski'nin; ülkesinde hem sıradan insanlar ve hem de aydınlardan hep aynı saygıyı yaşadığı söylenir, bunun bir başka örneğine rastlamak kolay olmasa gerek. Şimdi de Batı dünyasında Vissotski'nin şiirleri ve şarkıları gündeme getirilmeye başlandı. Öylem, alkolizm, savaş ve kodes, iş ve sokaklardaki hayatı işleyen Batı'nın yabancı olduğu, genç yaşta ölen çok yönlü sanatçı, en azından Rambo'nun boşluğu ile birarada değerlendirildiğinde çok cevaplı sorular üretiyor. Frankfurt'ta bir yayınevi Mart ayında Vissotski'nin şarkılarını ve şiirlerini yayınlamaya başladı.

"Öbür dünyalara sağır olmak" sanat ve sanatçıya yakınlık duyanlara yakışmıyor. Yaşanılan olumlamak ona muhalif "takılmak" suretiyle de mümkündür. Tekelci aşamada, Batı'da, manipülasyon silahı olarak kul-

lanılan basında, satır aralarından çıkarıldığında bilinen resimleri yırtabilecek genişlemeler karalamak pek de zor değil. Buna bir örnek: Demokratik Almanya'da verilen Andreas Gryphius Ödülünü 1921 doğumlu yazar Otfried Preussler aldı. Bu hiç de önemli bir haber değildi. Oysa aynı ödülün bir parçası olan 4000 Marklık mansiyonu Marie Bodo'nun "Bir Cahilin Şiirleri" kitabıyla alması bir anlam taşıyor. "Öbür dünyalara sağır olmayı" yaşam biçimi edinmekten kurtulamayan Batı Avrupa insanının böyle bir anlamı yakalaması eğilim olarak çok zor. Bayan Bodo 1964 yılında Federal Almanya'ya geçip orada yerleşmişti. Düşünmeye buradan da başlanabilir.

Artık Türkçe'de de yayınlanan bir yeni "yıldız" son birkaç yıldır iyice edebiyatın gökyüzüne yerleşmiş bulunuyor. Bir Best-Seller olarak Patrick Süskind. Genç yaşta üne kavuşması, bizde de Latife Tekin'in kaderini falan ister istemez hatırlatıyor. Tekin, Süskind ile karşılaştırıldığında çok genç ama etki alanı anadili ile sınırlı kaldığından çok dar kalıyor. Şu günlerde Koku adlı romanı Türkçe'de piyasaya verilen Süskind 37 yaşında. 1984 yılında yayınlanan Koku (Das Parfum) romanı bir anda büyük bir olay olmuştu. Almanca'da 600.000 satışa ulaşmış ve 23 dile çevrilmişti.

Mehmet Fuat'ın Latife Tekin'i keşfetmesi nasıl bir tesadüfün sonucu bil-

linemiyor, ancak Süskind'in üne kavuşup, "yıldız" oluversine tek kelimeyle tesadüf. Yayınevinin yöneticisi Daniel Keel'in sekreterlik sıralarda Süskind'in yazdığı ve oynanmakta olan "Der Kontrabaß" adlı oyunu görüyor ve esere şefinin dikkatini çekiyor. Keel bu yapıtı basmaya karar veriyor ve 3000 adet basıyor. Koku romanı bu yolla incelenip de yayınlandığı zaman aslında yayınevinin hiç bir umudu da yoktu. Sonuç şaşırtıcı: Yabancı dillerde bu kitap iki milyona yakın basıldı.

Süskind artık gayet zengin bir insan. (Latife Tekin'i niye soralım!) Ancak kaçır tavrını hâlâ muhafaza ediyor. Röportaj yapmıyor. Mecbur olmadıkça. Fakat Tekin ile benzer bir yanı var gibi. O da kendisini bu pazarı doyurabilmek için sürekli yazmak zorunda hissediyor. Koku Türkçe'de yayınlandığı sırada Almanca'da Süskind'in yeni kitabı piyasaya çıkmıştı bile.

Süskind mesleği gereği sinema yakından ilgili. Oyuncular, senaryonu bu sanat hakkında düşünmeye itmiş olacak ki eğer film yaparsa Stanley Kubrick gibi bir yönetmen ile yapmak istediğini ifade ediyor. Ancak Kubrick'in beş yılda bir gibi, pek nadir, film çevirdiğini hatırlayanlar, Süskind'in, bu yeni parlayan yıldızın ömrünün, bir beş yıla dayanıp dayanmayacağı sorusunu kafalarında taşıyorlar.

YENİ DÜŞÜN

750 LIRA

MAYIS 87

AYLIK DERGİ

EKONOMİ... SİYASİT... HUKUK... DEĞİŞİMLER...

SADUN AREN şirket kurtarma yasasının düşündürdükleri/ALİ TAYGUN osmanlı'ya bir el ense/OYA BAYDAR oymalı sandıkta vurulan çocuk/ŞÜKRAN KURDAKUL amerika'nın paralı askerleri -değiliz/MUZAFFER SENCER vicdan ve din özgürlüğü nedir?/HERKUL MİLLAS isimler savaşına güleceklerdir/NECATİ GÜNGÖR dimitrov davası/ÖNER YAĞCI nazi kamplarını öğrenmek/NURCAN AKÇA ama asmadık

LATİN AMERİKA - özel bölüm

JULIO CORTAZAR (Ali Taygun) neruda aramızda/ANTONIO SKARMETA (Renan Akman) "yaman bir sabır"/GABRIEL GARCIA MARQUEZ (Renan Akman) öbür ben/GRAHAM GREEN'le söyleşi/GABRIEL GARCIA MARQUEZ (Çetin Gürel) şilili film yönetmeni miguel littin'in gizli serüveni/ÇETİN GÜREL şili'de genel durum üzerine /VOLODA TEITELBOIM latin amerika aydını ve kültürel kimliğin savunulması

EDEBİYAT... SANAT... KÜLTÜR

FETHİ NACİ eleştiri günlüğü/UGUR KÖKDEN "uomini contro" ya da karşı düşüncenin dramı/OGUZ ÖZÜGÜL kitapların kitabı: gülden adı/REFİK DURBAŞ yaşamın gerçeğinden gerçeğin yaşamına/VEYSEL ÖNGÖREN ortalama/SALİM ŞENGİL gecenin uzadı ki an-kayı zamanı/MUZAFFER BUYRUKÇU günlük/GEORGE LUKACS (Okup Şahan) kapitalizmin çöküş döneminde yazın erlerinin durumu IV /SAADET ÖZKAL ölümler genç kalır

BAYİLERDE

"DAYANILMAZ HAFİFLİKLER"

ŞAİR'E EŞ DESTEĞİ

"(...) evlerinde huzurlu bir çalışma ortamı yaratmalılar, evi insanın kalesidir çünkü, (...) eserlerini kendilerine her zaman destek olacak kişilerden seçmelidir, bir de altı tane çocuk sahibi olmamalıdır".

Arif Damar,
"Peki bu eksikliklerin giderilmesi üzerine, genç kuşaklar ne yapmalı" sorusuna yanıt.
Yeni Düşün, Ekim 1986

SUS, N'OLURSUN, İÇİM Bİ FENA OLDU

"Bu şairlerin hemen hepsi erkektir, kadına karşı aşk arayışı vardır. Arkadaşların şiirlerini incelersek büyük yıkımlar görürüz. Orta tabakanın, ortada kalmış, kendini bilmez, kişilik arama sevdasında, ama bunu aşk tasarımları olan duyarlı erkeğe yönelik bir kötülük üretimi haline getirmiş dişilerce katledilmişlerdir. Diyeceğim, net olarak kadın işkencesiyle karşılaşmışlardır."

Adnan Özer,
"Genç Kuşak 1980 Sonrasında, Türk Şiirini Tartışıyor"
Yeni Düşün, Aralık 1986

BANA HATAMI SÖYLE, SANA KURBANININ KİM OLDUĞUNU SÖYLEYİYİM

"Sol önüne bakar. Hatasını gösterenin kulu kurbanı olur".

Ali Taygun
Yeni Düşün, Nisan 1987

BEN CAN YÜCEL'E KURBAN OLMUŞUM TAMAM MI?

"Klasik filoloji öğrenimi görmüş, Eski Yunan ve Latin ozanlarını kendi dillerinden okumuş; Pariste Londra'da uzun yıllar kalıp, çalışmış öğrenim görmüş, İngiliz ve Fransız ozan ve yazarlarını okumuş ve bunlardan çeviriler yapmış; F.G. Lorca, W.Shakespeare'den Jacques Prevert'e değin çeşitli ozan ve yazarların yapıtlarını dilimize kazandırmış; şiir yazmaya daha üniversite öğrenciliğinde başlamış ve bugün nur topu gibi on yapıtı ortaya koymuş; bu arada çeşitli gazete ve edebiyat dergilerimizde yaprak yaprak savrulmuş şiirlerinde ki o güzel diliyle, rengarenk imgeleriyle, insancıl ve toplumcu güz sesiyle, yediden yetmişe tüm şiir sevenlerin gönlünde taht kurmuş; siyasal hicivleriyle, edebiyatımızın en önde gelen "heccav"larından biri olmuş; resmî siyaset, sanat ve felsefeye karşı çıkmış, bu yolda savaşım vermiş ve bu yüzden hapse atılmış, kovuşturulmuş; devlet kapıları yüzüne kapanmış, halkın sinesine yaslanarak var gücüyle şarkısını söylemeyi sürdürmüştü; bir de bal peteği gibi düşünce ve duyguyla dopdolu canlı bir yaşam içinde 61. yaşına ulaşmış; her dizesi bir kılıç parıltısı taşıyan her satırı köhne kafaları sükeleyen, büyük Türk şairi, Can Yücel'diyor ki:" (...)

Yakup Şaban,
Etik ve Estetik İlişkisi Üstüne
Yeni Düşün, Nisan 1987

BENİM OĞLUM "DEMOKRASİ" OKUR DÖNER DÖNER "DEMOKRASİ" OKUR

"(...)demokrasi fikri ve ifade özgürlüğü demekse, 'hapishaneci' şair ve yazarları, toplatılmış kitap ve plakları, nasıl izah edebileceksiniz? (...) Bir de kalkmış Avrupa demokrasileri arasında kendimize yer arıyoruz: nasıl olacak bu iş, hayat hikayelerinde mutlaka cezaevi hatıraları bulunan, sanatçılarla mı?"

(Son Yan, Sanat Olayı)
Mart 1987

ANA GİBİ YAR, BENİM GİBİ KİTAP TANITAN OLMAZ

"Bir söz vardır bilirsiniz. "Ana gibi yar olmaz". Gülsen Akın'ın 42 Gün adlı kitabını okurken ilk akla gelen bu. "Ana gibi yar olmaz". Gerçekten de bir ana, çocuğu için nelele katlanmaz. Önce dokuz ay karında taşır... Sonra onu doğurur... Sonra sabırla milim milim büyütür... Şefkatle, sevgiyle... Arada sırada patakladığı, azarladığı olur elbette... Ama anadır. Eli ağır gelmez. Sözü batmaz... Dokuz ay karında taşıdığı, milim milim büyüttüğü, yavrusunu yalnız bırakmaz".

Cengiz Gündoğdu
42 Gün Varlık, Nisan 1987

ÜÇ DE YETMEZ BEŞ TANE

"Tüm edebiyat tarihinde büyüklüğü Kemal Tahir ile kıyaslanabilecek tek dışı Shakespeare'dir".

Hali Refik,
Gergedan, Nisan 1987

YOLBOYU SEÇMEK

Sanat ve edebiyatın-sanatsal yaratının da denilebilir- kuralları yoktur. Belki, biriken zamanın zorunlu kıldığı "faydalanılmasın gerekli eserler listesi"yle belli hareketlenme, hız alma dinamikleri olabilir. Tersinden, biriken bir başka zamanın zorunlu kıldığı "yasak eserler listesi"yle de bir canlılık görülebilir. Fakat sanatın kurallara veya bir kurallar "manzumesi"ne "ırca edilmesi" pek akılcı olmuyor. Yine de tarih içinde hep denemiş ve savunulmuş bir politika oldu. Bu ne demektir?

Kendilerini toplumun tamamlayıcı öğeleri olarak gören sanatçı ve politikacılar, galiba en çok da toplumun dinamiklerinin önemli bir hız kazandığı alanlarda "bir ilişki biçimini" yeniden düşünmeye başlıyorlar. Tam da bu noktada, politikacının, sanata ve sanatçıya, birtakım kuralları, en hafif deyimle öngördüğünü, biraz daha uça ise dikte ettiğini söyleyebiliriz. Bu, politikacının sanatçıya etkileşim talebinde bulunması demektir. Ancak bu talebin dışardan yönlendirme halini aldığı durumlarda, çatışmalar kazanılmazdır ve bunu bir "öncülük didişmesi" olarak tanımlamak, sanırız yanlış olmayacak.

Sanatçının bu çatışmayı abartmaması gerekiyor. En azından şu nedenle; sanatta, her cins "manipülasyonu" kendi yaratıcı kanalları ve "kurallarüstülüğü" olan eğilimiyle tasfiye edilebilir gücü vardır. Bu güç ne denli vurgulanırsa, dışardan atılan sağlıksız "çengeller" in etkisi, doğrudan bu ilişki için ve yine bu ilişkinin içinde önemli çabuk dönüştürülecektir.

Evet, sanatın kesin kuralları yoktur. Ancak üstlenmek durumunda kaldığı görevler olabilir. Bu görevin sanat içi veya

dışı odaklardan kaynaklanmasının ürünün yaratılmasında önemli bir etkisi olduğu söylenemez. Sanat ve sanatçı veri olana başından karşı çıkıyor çünkü. Karşı çıkışın olmadığı yerde "yenilik" bekleme-yi de gerçekçi saymamak gerek. Veri olana karşı çıkma hakkının ise bir bedeli olduğunu eklemeliyiz. Her zaman bu bedel ödendi mi? Yanıtını bekliyoruz. Ancak, hiç kuşkusuz bu bedele hazır olmayan, sanat ve edebiyatta "yeni" olana hiç bir zaman varamayacak.

Karşı çıkmak söz konusu edilince, üzerinde durulması istenecek önemli bir nokta, çok açık ki, çıkış düzlemin ne olduğu? Vardığı yer değil. O biliniyor: Verili olan. Peki karşı çıkışın yükseldiği temel ne? Politika teorisi ve tarih bilinci, bir başka ve aynı anlama gelecek ifadeyle: Politik tercih. Çok kısaca ve mutlaka bu sayfalarda tartışmak üzere, yimdilik böyle bir yanıt verilebilir.

Tercih, seçmek; seçimin, öngördüğü ya da göremediği fakat tüm sonuçlara da hazır olması demek olduğu için, bu aşamada şunu söylemeliyiz: Sanatçının, politik kadrolara serzenişle yaklaşıp, kısırlığın nedenini burada araması fazla-sıyla "saldırgan", hatta evet, "sinik" bir tavır oluyor. Sanatçı, durmak istediği zaman, politikacının karşısında, potansiyel aşağılık kompleksini devreye sokuyor. Bu nedenle "sinik". Sanatçı gadre uğradığına en azından birilerini inandırmak, yakaşına da bir miktar ciddiye kazandırmak durumunda. Bu nedenle de, ne yazık ki, kendine güvensizliğin "saldırgan"lığı içinde. Politik kadroların yeni bir "ilişki" tanımına ihtiyaçları var.

ADALET ÇUTSAY

Kod Adı: Prens
E.S. 7 yaşında
Kadrolu yönetmen
Devlet sanatçısı aday
Pişmanlık yasasından
yararlanmak istiyor.

RESMİ SANATÇI İLE VULGAR YAZICI ve TIRNAK ALTI

Yalçın KÜÇÜK

Resmi sanatçı gerçekliği carptan'dır, Cumhuriyet döneminde 1940 yıllarında yeniden doğuyor. Sığ bir halkçılık, he-saplı ve iki yüzlü bir halk sevgisi, resmi sanatçıyı çiziyor, Orhan Veli en gelişmiş tipolojisini veriyor. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndan Nurullah Ataç, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Sabahattin Eyüboğlu, 1930 yıllarında gözden düştükten sonra 1940 yıllarında yeniden gözde olarak kamu hizmetine alınan Baltacıoğlu İsmayıl Hakkı, resmi sanatçıların güdümünü üst-lerine alıyorlar.

Feodalite ile kapitalizm arasında zap-tedilmesi ve geliştirilmesi gereken merke-zî devlet'tir, kapitalizm öncesinde feodalizm güçlü olduğu süreçte merkezi devlet, ister kapitalist veya isterse asya-tik olsun, zayıf kalıyor. Vice versa, Bi-zans'ta, Osmanlı'da despotik merkezi otorite güçlü olduğu için feodalite güdük ve gecikmiş kalıyor. Osmanlı döneminin sonuna doğru, merkantilizm aşamaya ye-tişemeyen ve sömürgeci eğilimlerin kemir-diği Osmanlı düzeninde feodalite güclemeye başlıyor; ancak tarih sahne-sinde ömrünü tamamlamak üzere olan bu düzen hiç bir zaman Türkiye'ye kesin damgasını vuramıyor.

Yalnızca çıpış gelişmeye renk ka-tıyor. Eşitsiz gelişmede kapitalizm, feoda-lizmin yer yer gücünü koruduğu bir toplum yapısı içinde yolunu açıyor. Eşit-siz gelişmede kapitalizm, rekabetçi kapi-talist aşamayı atlamıyorsa bile son derece çabuk geçiyor; belki de bir onbeş yıl iç-inde rengini köreltiyor. Emperyalist aşama-da gecikmiş kapitalizm, feodal höyükleri tümüyle ortadan kaldırırken tekeller ya-ratmak zorunda kalıyor.

Millî demokratik devrim tezi, rekabetçi kapitalist ideolojiyi sosyal mücade-leye aktarmaya çalışıyor. Yeni gelişmelere kör kalıyor.

Emperyalist aşamada kapitalizmin çizgisi başlangıçta tekellilik oluyor.

Rekabetçi kapitalizm sonrasında te-kellerle merkezi devletin ilişkisi, rekabetçi kapitalizmin öncesinde feodalite ile merkezi devletin ilişkisini andırıyor. Feodalite bağımsız bir merkezi otoritenin doğuşunu önlemeye çalışıyor, tekeller, devletin bağımsız görüntüsüne bile razı ol-muyorlar. Tekelci aşamada devletle tekeller çirkin bir içiçliğin sergiliyorlar. Tekelci aşamada tekeller, devletin işlev-lerinin büyük bir bölümü tam bir yüz-süz-lük içinde ellerine geçiriyorlar.

Tekelci aşamada resmi sanatçı yeri-ni vulgar yazıcıya bırakıyor.

Resmi sanatçı Ankara'dadır; vulgar yazıcı Bab-ı Ali'ye yerleşiyor.

Tekellilik bir gerilemedir; yirminci yüzyılın başında matbuat ile darülfünun, Bab-ı Ali'de içiçe yaşıyor. Yirminci yüz yılın sonlarında Türkiye'de vulgar yazıcı Bab-ı Ali'de yoğunlaşıyor.

Yakup Kadri, Ruşen Esref, Yahya Kemal, Orhan Veli, Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ataç, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat, Oktay Akbal hep Ankara'da idiler ve devlet memuru ola-rak sanatçılık ile yazıcılık yaptılar. Yaşa-yanları şimdi Bab-ı Ali'dedir; gelişimleri büyük işlemlerin yazarığında sağlı-yorlar.

Resmi yazıcının burjuvaziden gö-rece bağımsızlığı var; zaman zaman burju-va radikal çizgiyi savunabiliyorlar. Ancak başka bir yerde de değindim; yok üniver-sitesinden istifa ile ayrılan profesör Em-re Kongar, bugün iş bulduğu bir bab-ı ali holdiğinde yok üniversitesinde olduğu kadar bile özgürlükten yoksun görünü-yor. Resmi sanatçılıkta izin verilen sığ ve iki yüzlü halkçılık, vulgar yazıcılığa tüm-den ortadan kalkıyor.

Tekelci aşamada devletin bütün işlev-lerine tam bir yüz-süz-lük ve büyük bir aç-gözlülükle saldıran tekeller, zaman zaman

burjuva radikal çizgiyi savunabilen resmi sanatçıya bile tahammül etmiyorlar. Tek-elci aşamada devlet, resmi sanatçıların arındırılıyor. Resmi sanatçı vulgar yazıcı oluyor; Bab-ı Ali'de holdiğlerde, hold-inglerin sanat dergilerinde, büyük hold-inglerin ansiklopedi çeviriciliğinde iş tutuyorlar.

Vulgar olan yanlış değildir; vulgar yazıcı, doğrunun yerine doğrunun ölü ka-buğunu koyuyor. Doğru yerine, doğruyu örten cansız kırıntıları tutuyor.

Örnek verme gerekliliğini duyuyorum; aslında örnek vermeyi hiç sevmiyorum. 1927 Tefkifatı var; yasalığı reddedilen parti'nin genel sekreteri bütün belgelerle birlikte itirafçı oluyor. Şefik Hüsnü da-hil önde gelen komünistlerin pek çoğu ya-kalanıyor ve ençok dört ay, katib-i umumi Vedat Bey ise iki ay on gün hapis cezası alıyor. Araştırmacı Mete İlmüca, böylesi-ne hafif cezaları, komünist davaları tari-hinde ilk kez bir sivil mahkemede yargılanmaya başlıyor. 1927 Tefkifatı Duruşmaları'nun sivil mahkemede yapıldığı pek çok doğrudur; ancak cezaların

dan veya en gözde yok profesöründen, belki de Amerika Birleşik Devletleri'nde nasa'da çalışan bir araştırmacıdan daha büyük maddi imkanlarla donatıldığı gö-rülüyor. Bu imkanların bir gazeteden de-ğil toplumdaki çıktığını düşünüyorum; tarih ve günlük yaşamın vulgarizasyo-nu için toplumun üst kesitleri gazeteci Cü-meyt Arcayürek'e çok büyük ödemelerle bulunabiliyor.

Mehmet Ali Birand diğer dünyahlar-dan ayrılıyor; üç ayağı var. Ayağının bir-isi merkezi devlettedir, bir diğeri NATO'nun ve Ortak Pazar'ın başkanı Brüksel'e uzanıyor. Üçüncü ayağı Bab-ı Ali'dir ve Milliyet'e dayanıyor. Tekel-ci, emperyalizm ile bütünleşmiş Türkiye'ye ne de çok yakışıyor. Mehmet Ali Birand, hayranlık veren bir tipoloji çiziyor.

Hayranlığın kaynağında bütünleşme yatıyor. Ortak Pazar'ın halkla ilişkiler da-iresinden bir masa sağlamayı ve buna Bab-ı Ali'de bir fıkra yazıcılığı ekleye-rek merkezi örgütlenmenin propaganda aygıtında bir program kiralama bir güç gösterisi sayıyorlar, öyle sanıyorum. Fa-kat bir yüz-süz-lük gösterisi olarak kabul ediyorum.

Artık resmi sanatçı dönemi çok ge-rilerde kalıyor.

Bab-ı Ali, tekeli aşamının yazıcılı-ğını üstleniyor.

Haberliliğin olduğu bir dönemde, doğru yerine doğrunun üzerindeki ölü ka-buğu parçalayarak her gün bir kırıntı-sın haber olarak basıldığı bir zamanda, tekeli ekonomik yapı, Bab-ı Ali'de istih-dam ettiklerine geniş bir ekonomik im-kanla fiziksel zamanın nerede ise tümüne yakın bölümünü veriyor. Bu imkan ve ay-nı anlama gelmek üzere zamanla, Bab-ı

Filistin bölgesindeki çarpışmalar var ve üçüncü paragraf şu haberi içeriyor: "The Maximalists, or Russian revolutionary extremists, with the support of Petrograd troops have deposed the Kerensky Go-vernment and are now, according to the-ir own announcements, governing as the Military Revolutionary Committee." Zama-nın emperyalist başkent başında Ekim Devrimi'nin ilk haberi budur; son-suz bir bilgisizliği ve yirminci yüz yılın en önemli olaylarından birisinden korkunc bir habersizliği anlatıyor. Henüz "bolşevik" sözcüğü yok, daha da önem-lisi İngilizce'ye hem dil bilgisi ve heme anlam bakımından çok büyük bir yanlış-lıkla "maximalist" sözcüğü aktarılmı-yor; hiç bir ilgisi yok. Rusça'da "bol'shinstvo" çoğunluk anlamına geliyor ve İngilizce'de bunun bir tek karşılığı var, "majority" sözcüğü anlatıyor.

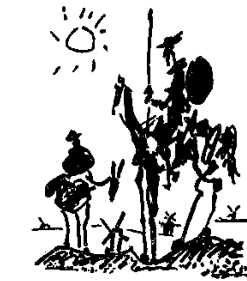
Aynı sayfada tek sütünlük bir haber daha okunuyor. "Maximalist Coup". Ekim Devrimi, yine maksimalistlerin dar-besi olarak haber veriliyor; kısa haberin içinde M. Trotsky'nin geçici hükümetin ortadan kalktığını ilan ettiği ve M. Lenin'in çok alkışlanan konuşmasında, üç önemli sorunu, barış, toprağı köylülere dağıtmak ve ekonomik bunalımı yenmek olarak nitelediği belirtiliyor. Her iki kü-çük haberde de devrimciler "extremists", aşırılar, olarak adlandırılıyor.

9 Kasım 1917 tarihli The Manches-ter Guardian'ın son derece öğretici bulu-yorum. Vulgarizasyonun hiç bir zaman bu kadar yalın bir biçimde sergilenmeyece-ğini düşünüyorum. Tarih yirminci yüz yılın en önemli olayı olarak ortaya çıkar-dığı bir gelişmeye böylesine az, böylesine bilgisiz, böylesine yüzeysel bir yer ayrıl-dıktan sonra diğer yerlerin tümünü vul-gar sayabiliyoruz. Emperyalizmin başkentinde günlük basın ölü tırnakla uğ-raşıyor.

Cumhuriyet Gazetesi'ni düşünüyö-rum; ilericiliği kenara atıyor. Sayfaların kenarına, orta okul öğrencilerinin marjlı defter dediği türden bir çizgi çekiyor ve ilericî dünyamızı ilgili olayları marjına yazıyor. Öyle sanıyorum bütün bunları kolaylık olması için yapıyor; gelecek kuşaklara, Cumhuriyet'in yalnızca kenarı-nı bırakıyor. Geleceğin filizi, ölü tırnağın altındaki taze canlılık, tırnak altı, şimdi-lik kenarda yazılıyor.

Tırnak altı'nı kenarda olanlar yazı-yorlar.

Özetleyerek tekrarlıyorum; resmi sa-natçı yerini vulgar yazıcıya bırakıyor. Vul-gar yazıcılık ölü tırnağı tutuyor. Ölü tırnak altından zorlanıyor; düşmek üze-redir, vulgar yazıcı bunu görmüyor. İşbö-

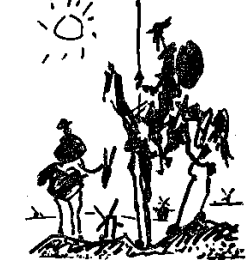

Şevket Süreyya Aydemir: Yanlış değil, ama incelikten kaçıyor.

hafifliğini buna bağlamak son derece vul-gar kalıyor. Şevket Süreyya, kendisi de dahil sanıklara bu kadar az ceza verilme-sini, mahkeme başkanı Sabri Bey'in iocce kalpliliğiyle açıklıyor. Sabri Bey'in kalbi-nin inceliğinden hiç kuşku duymuyorum, fakat Şevket Süreyya Bey'in bu çözüm-lemesi de son derece vulgar vuluyorum.

Her ikisi de doğru'nun ölü kabuğun-dan iki parçadır. Ölü, hiç bir yere götür-müyor. Doğru, 1927 yılında Kemalîst Rejim'in Büyük Britanya ile sorunları ne-deniyse ve içerdeki gelişmelere bağli ka-larak bir komünist perseküyyonu sahnelemekten kaçınma eğiliminde yat-tıyor. Vedat, bütün belgelerle birlikte itirafçı olunca ve üstü örtülme bir dava ortaya çıkınca, rejim bunu önce sivil mah-kemeye gönderiyor ve sivil mahkemeler içinde de iyi kalpli bir yargıç buluyor. Hepsi bu kadar. Fakat vulgar bakış, doğ-runun ölü kabuğundan bir parça yakala-yınca, buradan tarihin falsifikasyonuna koşar adım yaklaşıyor ve Türkiye'deki Parti ile Komintern üzerine bir ayrılıkçı edebiyat çıkarıyor. Benim yazdıklarımın dışında tarih, böyle bir ayrılıkçı edebiyatına dayanıyor ve tarihin falsifikasyo-nunu içeriyor.

Cüneyt Arcayürek'i düşünüyorum; nerede çalışıyor ve ne için çalışıyor? Çalı-ştığı yere aylık katkısının günlük orta-lamasını saat cinsinden hesaplama mümkün görünüyor ve böyle bir hesabın Cüneyt Arcayürek'i bir işsiz'e yaklaştıra-cağına inanıyorum. Ancak bir işsiz'e ya-kın günlük çalışma süresine karşılık Cüneyt Arcayürek'in Yahya Kemal türün-den büyükkelci düzeyinde resmi sanatçılar-

Mehmet Ali Birand: Gazeteci. Yazar. Ortak Pazar Halkla İlişkiler Bürosu.

Ali'nin müstahdemleri, bunlar şimdi ga-zeteciliği az görerek kendilerine gazeteci-yazar diyorlar ve böylece gazetecilerin ya-zar olmadıkları da söylüyorlar, büyük bir rahatlıkla tarihi ve güncel'i vulgarize edi-yorlar.

Çalışma odasında 9 Kasım 1917 tarihli The Manchester Guardian'ın tıpkı bası-mı her bulunduyorum; son derece öğ-retilci buluyorum. The Manchester Guardian, dönem, The Times ile birlikt-e en önemli iki gazetesidir ve altıncı sayfa-sını dış politikaya ayırıyor. İki sütünlük haberin başlığı "New Advance Up Tigris" oluyor ve Dicle'de ilerlemeler yazılıyor. Haberin birinci paragrafı, Doğu'daki Bri-tiş kuvvetlerinin ilerleyişlerini ve Türkler'in yenilgilerini anlatıyor. İkinci paragrafta

lümü zorunluluktur; vulgar yazıcıya, doğru'nun üzerindeki ölü kabuk, düşü-yor. Gelecek gazetecilerin yazar insanın ipuçlarını yazana, küçük ancak taze tir-nak kalıyor.

Resmi sanatçı, zaman zaman burju-va radikal çizgiler verebiliyor. Vulgar ya-zıcı, tekeli aşamının resmi sanatçısıdır; radikalizmi ve taze tırnağı boğmak için ücret alıyor.

Zorunluluktur. Türkiye'nin yazıcıları ikiye ayrılıyor. Büyük böltime ölü tir-nak düşüyor. Genç yazıcılara taze gerçek-lik, tırnak altındaki büyük canlılık kalıyor.

Taze tırnak, ölü tırnağı düşürmek zo-rundadır.

Zorunluluk, özgürlük oluyor.

DEMOKRAT ŞAİR, 1980

Altı Yıl Git, Sonra Sağa Dön

AKİ KURTULUŞ

Şiirde enson kuşak belli itirazlara rağmen "70" adını almıştı. Katıldığı için değil, hatırladığı son kuşak olması anlamına söylüyorum. 80 Kuşakı gibi bir tanımlamaya ise, bugüne kadar rastlamadık. Her baskı döneminin ardından demokrasiye geçilmesine pek hevesli birileri, belki de bu geçişin ardından yapıştırmak için, rezervlerinde bir kimlik kartı tutuyorlardır. Bilemiyorum.

80 KUŞAKI, 80'Lİ ŞAİRLER, GENÇ ŞAİRLER

80 Kuşakı olabilir mi? 80'li şairler gibi bir kavramlaştırmadan sözedebilir miyiz? Ya genç şairler? Son yedi yıldır, aylık sanat-edebiyat dergilerinde, en çok bu üçüncüsüyle karşılaşırız. Parantez içinde; çoğunlukla soruşturma, toplu söyleşi gibi aşlamamış kolaycılık örneği olarak gördüğüm yazı türleriyle görüşler bildiriliyor. "Kazayı gördüm, araba şu kadar hızla geliyordu. Elinde çiçekler tutan minicik kız, birden annesinin elinden fırlayarak..." diyen bir şair; "ama şoför de ne kadar vahşiydi değil mi?" diye araya giren bir dergi yöneticisi görüntüsü ortaya çıkıyor. Şair, üç soruşturmaya avıracığı zamanı, neden bir yazıya ayırmaz; sormak istiyorum.

Son yıllarda yazanlara kuşak demek mümkün değil. Burdan başlayabiliriz.

Boyle bir ad, her şeyden önce, edebiyat olası bir toplumsal hareketliliğe çok aceleci bir eklemlenme tehlikesini taşıyacak. Otomatik bağlanımı gibi, her baskı dönemi, bir kuşak yaratacak sanki. Baskı dönemleri, hemen peşinden edebiyatta bir yığılma yaratıldığından olmalı, kuşak takanlar ilk burada ortaya çıkıyor.

Metin Çulhaoglu, "68 Kuşakı Üzerine" kaleme aldığı yazıda, kuşak değil, Kuşak olmanın ölçütlerini veriyor. (1)

"Son çözümlemede Kuşak'ın etkileyip yoğurması, etkileneip yoğurulması baskın çıkar.

— Kuşak, gerçekleştirdikleriyle, kendi tarihselliğindeki öteki tüm "kuşaklara" damgasını vurur.

— Kendi niteliklerini taşıyan bir başka kuşak tarih sahnesine çıkıncaya dek, aradaki kuşakların içinde tutulacakları çerçeveyi oluşturur. Bir başka deyişle, kuşakların felsefi, toplumsal, siyasal "problematicini" belirleyen Kuşak'tır".

Çok açık; Çulhaoglu, Kuşak tanım-lamasında, belirli zamanlarda yaş dillimleriyle ifade bulan bir yayımlama değil, bu yayımları etkileyen bir derinliği işaret ediyor. Her toplumsal dönemin birakın bir başına edebiyatı, tüm bir yaşamı etkilememesi düşünülemez. Bu etkiye, derinliği aramak tembelliği kültür hayatını çok çabuk "isim babalığı"na çekiyor. 12 Mart'dan çıkarken yapılan buydu: Tarih'e takvim yapıklarıyla bakmak kısrılığı.

80'li yazarlar'dan da şimdilik sözedilmiyor. Buna rağmen düşünülüyorsa, hemen, önemli bir soyutlama olmadığını söyleyebilirim. Aylık sanat-edebiyat der-

gilerinin Ekim 1980 sayılarında başlayarak ilk şairlerini yayımlayanları söyleyece bir yere almak ister bir hava var. Ekim 1980 gibi bir tarih, kronolojik başlangıç almak için, kuşakda olduğu gibi, takvim yapıklarından çok önemli nedenler olmalı. Yoksa pek komik durumlarla karşılaşacağız. Bazılarına mizah yapıyorum gelebilir. Örneğin, üç kişi çıksa ve "biz, 21 Şubat şairleriyiz", ya da "9 Mart şairleriyiz" dese, itiraz etmek için bir neden bulamayacağız doğrusu. Herkes bir tarihi milad almakta, bu mantığa göre özgür olmalı. Hatta, sevgililerinin burçlarını bile, isteyen şairler, bir alâmet-i farika alabilirler: Oğlak şairleri, Terazi şairleri vb...

Fakat, bana sorarsanız, bunca yıl onca zahmet ve emekle büyütmek "genç şair" varken, 80 Kuşakı'na da, 80'li yazarlara da pek gerek kalmayacak.

Doğrusu, bu "genç şair", pek "tut-tu". Hatırlıyorum, Fahir Onger, ölümünden iki yıl sonra yayımlanan bir yazısında, ilginç gelebilecek bir saptama yapıyordu: "Yeni Şiir, Yeni Kuşak, Genç Kuşak de-yimleri 1939'dan sonra söylenmeye baş-

lamıştır". Bu tarihten önce şiirde bu deyimler kullanılmadı mı? O kadar önemli değil. Tertiplenmeyecek kadar açık olduğunu farketmişim nokta şu: Herkesin ağızından düşmemesine "genç şair", Eylül 1980'den bu yana, alabildiğine bir yay-gınlık kazanmıştır.

1981 yılının sanat-edebiyat dergilerini, şöyle bir karıştırmak bile, bu deyim-in pek revacda olduğunu gösteriyor. Milli-yet Sanat Dergisi, Yeni Dizi 18/15 Şubat 1981 sayısın "Türk Şiirinde Gençler"e ayırıyor. Hürriyet Gösteri genç şairleri öne ce ödülleriyle vaftiz edip, Aralık 1981 13. sayısında "Şiirimizde Gençler Olgusu" bölümü düzenliyor, hatta Milliyet Sanat, bunu karikatür gibi başka dallara da taşı-yordu. Herhalde unutmadık: Lonca'nın rübesi büyükleri ise, hemen kendileriyle yapılan her "konuşma"da, "ilginizi çe-ken genç şairler" sorusuna, aylık hava ra-parları gibi şair adı sayıyorlardı. Aşağı yukarı, her sanat-edebiyat dergisinin ha-vası buydu.

Belki biraz acı olacak ama, o günle-ri bir düşün salonuna benzetmek müm-

kün. Berbat sesli bir kadın, sahnede "gençlik başında duman/ilk aşkım ilk heyecan/kovaladıkça kaçan/ ateş böceği misin" şarkısını söylüyor. (Ortama kap-tırıp, Harbiye Marşı'nın aranje edilmiş bir versiyonunu söyleyecek değil ya! Daha neler.) Adet olduğu üzere, sol elini, sağ elindeki mikrofona vurup çekerek, (kuş-kusuz "genç evliler için") "hep beraber! lütfen efendim hep beraber" çağrısıyla sa-londakileri şarkıya davet ediyor ve deli-kanlılar da hep bir ağızdan şarkı-ya katılıyorlar. Sıra telgrafların okunma-sına geliyor. Kutlamalar, gönderilen çi-çekler ve bir köşede de "ağır toprak". Gençlerin, çocuklarının mürtüvvetlerini görüyorlar. Yüzlerinde bir tebessüm, bir tebessüm! Ve kuşkusuz, bir kaç ihtirazi kayıt: "Canım damat da askerliğini yap-saydı iyi olurdu" türünden.

1981 yılının ilk aylarından başlaya-rak, genç şairler için (artık turnak içine al-mıyorum) her yerde böylesi düşün salonları kurulmaya başlanıyor.

Şimdi bir soru: Genç şair'i veren kimdi? "Kimdi" diye soruyorum, ancak

sorunun isim değil kuşkusuz. Bir eğilimi seçileştirmek istiyorum.

Değiştirmek, kırmak, döndürmek yerine, her zaman bir statüye aramış ve bu statü içinde "iyi" dergiler çıkarmış, bence bu nedenle de tutucu eleştirmen Memed Fuat'dan başlamak istiyorum. Bir başka yazıma almıştım. 5 yıl sonra yine gerekti. (...) büyük sermaye gelirse (...) bugün yayıncılığımızı ellerinde tutan yazarlardan daha çok kötü seçiciler kullanılacak, büyük paralar yatırdığı için hiç bir tehlike göze alınmayacak, kişiliği olan sanatçılardan, kişisiz, her arabaya koşulan sanatçılara kayılacak...

Büyük sermaye geldi ve Memed Fuat'ın söylediklerinden çok fazlasını yaptı. Aşağıda değineceğim... söylediklerinden fazlasını yapabilecek, hazır bir ortam vardı, ayrıca. En ağır tahrifat da, Türkiye Eylül 1980'de gelirken ve geldikten hemen sonra yazınaya başlayanlara yaptı. Yalnızca bir zaman dilimini işaret ederek söylüyorum: Bugünden bakıldığında şiir pratiği, yazma yayımlama anlamında, bir on yıl geriye aidentlere yaptı. Özetle, 1980 sonrası genç şairine.

Kimdi bunlar? En önemli özellikleri, bir genellemeye, 1974-1980 arasında politik pratikle yaşamalarıydı. 1950'li yıllarda doğdular. Öğrenci gençlik diye adlandırılacak bu kesim, bu zaman dilimindeki toplumsal muhalefetin hareketli unsuru. Türkiye'nin iç savaş koşullarında, çok erken taraflar oldu ve tarih çok kısa bir sürede onları bir yenilgiyle tanıştırdı. Taraf oldukları dünyanın ne olduğunu anlamaya fırsat kalmadan, bir yalnızlığa döküldüler. Döküldüler, yetmiyor; adeta sağıldılar.

Taraf olmanın, seçmek anlamına gelmeyeceği biliniyor. Taraf olmakla seçmek, bir rengin farklı tonları değil, iki ayrı renktir. Bilinç, seçmeyi taraf olmaktan ayırıyor. Evet, taraf olan da eyleyendir, seçen de. Ancak, seçen her zaman ne eylemediğini bilen, eyleminin sonuçlarına hazır toplumsallaşmış bireydir. Bu yıllarda doğanlar içinde, "seçim" ini yapmış olanları gördüm. Sayca az olmaları hiçbir şey anlatmıyor bana. Umudut neldir.

Korunma için taraf olanları kınayamayız sanırım. Başlarındaki çatıların yerle bir edildiği noktaya, "iktidar" dan arındırılmış olarak geldiler. "İktidar" istememin bırakın toplumsallaşmış bir tutku olmasını, içinin teorik anlamıyla bile boşaltıldığı bir politik kültürün içinden dalgaların önüne çıktılar. Fizik olarak ölüme gitmeyenlerin hemen tamamı, arkadaşlarının fizik ölümlerini gördü. Katanların pek çoğuna da moral ölüm buyurdu. Yalnızlığın korkusuna bile dayanamayanlar, hızla boğuldular.

Eylül 1980 sonrası genç şairleri de

bu toplumsal coğrafyadaydılar. Politik pratikleriyle ifade bulmuş bir kimlikleri vardı. O yıllarda, en azından bir süre, şiir yazdıklarını sakladıkları çok açıktı. Ancak, 12 Mart'ın etkisinde gelen nicece birçok edebiyat dergileri izler bir duruma gelince, gelen nicece birikimi edebiyat dergileriyle izler bir duruma gelince, "artık bu şiirleri bir şey yapmak gerekiyor"du. İşte, kendi siyasi çizgilerini referans gösteren sanat-edebiyat dergisiyle başladılar. Şöyle bir saptama yapılabilir burada: 1950'li yıllarda doğan şairler için, 1980'e gelirken "şair" olmanın rantı değil, riski vardır.

Politik bir arka-planı olan bir çok şair açısından değişen ölçülerde, bu riskten söz edilebilir. Bırakın, o yılların yarı-legal şair'ini, 1960'lardan gelen, örneğin bir Atıl Behramoğlu, bir Ahmet Telli bile, önemli bir yayıncılığın yanında, okurla ilişkisinde, birtakım pürüzlerle karşılaşacak. Atıl Behramoğlu, 1978 yılında, Görsel Sanatçılar Derneği Lokali'nde, "Toplumcu Şiirimizin Bugünü" konusunda yaptığı konuşmada bir dinleyiciyi yazıyor (2) "Sorular bölümünde genç bir dinleyici arkadaş, saygısızca değil, fakat sertçe eleştirdi konuşmamı. "Toplumcu şiir" tanımına karşı çıktı. "İşçi sınıfından yana olan şairler vardır, olmayanlar vardır" biçiminde de kestirdi atı sorunu. Daha sonra benim (...) şiirimi ele alarak bu şiirde "ağır siyasi hatalar" bulunduğunu söyledi."

Soyutlamak istiyorum. Örneğin o yıllarda şiir yayımlamaya başlamış Muzaffer Özdemir için bir okur, Sanat Emekleri Dergisi'nin Eylül 1980 31. sayısında "Topluların dışlarında seftali" dizesine takılmışlar. Neredeyse karşı-devrimci diyecekler" diyor.

Fazla değil. Dergi'nin piyasaya çıkmasını izleyen iki haftaya kalmadan, şair, bu risklerden arındırılmaya başlamıştı.

Dergi'nin piyasaya çıkmasını izleyen 1 yıl içine, şair, pek verimli bir ranta doğru açılıyordu. 1 yıl! Çok mu fazla.

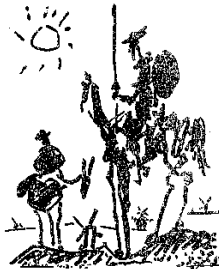
O yılların şair açısından risk olarak gördüğüm okur ilişkisi, bir başka yazının konusu yapılmayı bekliyor. Sanat-politika ilişkisini de içine alarak kuşkusuz.

EDEBİYAT ORTAMI EYLÜL 1980'E NASIL GELDİ?

1980 öncesinin yarı-legal şairi, 1980'den sonra genç şair, imza günlerinden, ödül törenlerine değin bir çok törenlerle sanat-edebiyat ortamına gelmiştir. Peki, edebiyat ortamı Eylül 1980'e nasıl geldi?

Ayrılmış bir bütün olarak geldi. "Sol" sanat-edebiyat, politikasıyla ayrılmamıştı, ideolojik olarak buluştu, ama en çok ahlakiyla buluştu. Bu sonucunu, evet, ideolojik-politik ayrılmışlığın bir sonucudur. Bu sonuç, nedenleriyle birlikte değişimi bekliyor. Bundan "sol" edebiyat, kazançlı çıkacaktır. Unutulmamalı; kırılan her kol, yen'in güzelliğini bozar. Ayrıca, yen'in görevi kırılan kolları saklamak değildir.

Enis Batur, 1982'de nostaljik bir tonla şöyle yazıyordu (3): "1950'lerin yazın dergilerinde Cemal Süreya, Muzaffer Erdoğdu, Sezai Karakoç imzalarını aynı dergide, aynı sayıda, yan yana görebilirsiniz;

Pirhat Hız

1980'lere gelindiğinde, bu üç ayrı çizginin ve nice başkalarının temsilcilerinin birbirlerine bir selam borcu bile kalmamıştı". Enis Batur'un söylediklerinin doğru olduğu -verdiği isimlerle bağlı değilim- su götürmez. Bırakın "birbirine selam borcu kalmamış" olanları, birbirlerine 1980 Eylül'üne gelene dek kıyasıyla küfür etmiş olanların, aynı aile içinde üç aya kalmadan biraraya gelme, ahlaken ayrılmamışlıklar. Teori üç ayda mı oluşturuldu? Madalyonun öbür yüzünden; teorizsizlikte küfürleşmek, bir kendine güvensizliğin saldırganlığı ve o ölçüde ayrılmamışlık değil midir?

Her pratiğin eleştirisinde, teorik çerçevede kadar, ahlaki ve ideolojik boyutun da büyük önemi vardır. "Estetik erik yaratmaz" diyenlerin alınacağını biliyorum. Edebiyat, en çok, ahlak demektir. Teorik derinliğine olmadığı zaman; en çok. Çok kısaca Halkın Dostları, yayınladığı 1970 yılından, kapandığı 1971 yılına kadar, son otuz yıllık "sol" sanat-edebiyata, bir ahlaki kopuş denemesidir. Yarın kaldı. Mimarları, yıllar sonra, bunu görmüyorlar. Bir kısmı da, açıkca yadıyor. O yıllardaki kadroları Halkın Dostları'ndan uzaklaştıkça Halkın Dostları'nı daha çok sahiplenmek gerekiyor.

Özette, 1980'e gelirken, birbirlerine çatılan kavgalarda, bir araysız değil, bir statüyle korumak çırpımı vardı. 1980 sonrasında, bu kadar kolay bir araya gelmelerinde, bu çok önemlidir. Çelişkinin netleştiği bir alan olamamış. 12 Eylül'e gelişti yazılı belgeleri bugün çok net gösteriyor. Maddi üretim güçleri arasındaki çatışma, entelektüel üretim güçleri arasındaki çatışmadan çok çok öne fırladı. Şiddet de buraya düştü. Güçlerin karşı karşıya geldiği zeminde, şiddet, uygulamalı kendini ayardı, korkusuyla dadında kalanları bulandırdı.

Marks ve Engels, birisi 27, diğeri 25 yaşındayken, "(...) kendilerine entelektüel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır" (4) diye, 1845 yılında, Alman İdeolojisi'nde yazdı. Türkiye'de 25,35,45,... yaşlarındaki kültür adamları, 1980 yılından başlayarak, egemen sınıfa arasındaki düşünce bağını, egemen sınıf lehine daha da yakınlaştırmak için neredeyse bir yarışa başladılar.

Sopa bir soyutlamayla Kemal Türkler'e, havuç da, Kemal Türkler'e ölümleri yazınlara düştü.

Mevcut edebiyat ortamını anlayabilmek için, buraya kadar yazılanları, bir başka soruyla sürdürebiliriz. Tekelci sermaye, örneğin Hürriyet Holding, 1980 yılının Kasım ayında bir sanat-edebiyat dergisi çıkarmaya karar verdiğinde, başına kimi getirebildi? Mehmet Kaplan'ı mı? Kimlerle doldurdu? Yavuz Biliten Bakiler'le mi? Ya da Sezai Karakoç, R. Sinan Ozenören, Cahit Zarifoğlu'larla mı? Sorun para kazanmak olsa, düşünülebilir. Böyle bir amaç, düşünülemeyeceğine göre, çok önemli şu belirlenimci ortaya koymak durumundayız. Bu isimlerin aidyet gösterdikleri toplumsal örgütlenmelerin, ilkin muhalefet olması gerekiyor. Yetimez. Bu muhalefetin, kendi dünyası için tehlikeli olması koşuldur. 12 Eylül'de

içinde olmak üzere, Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde tehlike olmadılar. Faşist örgütlenmeler için mümkün değil, müslüman hareketler için de bugüne kadar böyle bir tehlikeyi görmek mümkün olmadı.

Sol açısından aynı şeyi söylemek için, bildiklerimizi ve gördüklerimizi unutmak bile imkanda yetiyemiyor.

Türkiye'de, Hürriyet Grubu, bir sanat-edebiyat dergisinin başına "sol" olan birini getirmek, ismi sol olanlarla da dergiyi doldurmak zorundaydı.

Çünkü, "sol" edebiyatın, her ne kadar ayrılmamış da olsa, kuşkusuz vulger düzeyde 1974-1980 yıllarını yaşayan insanların taraf olmalarında önemli bir payı vardır. Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yargılananlara, Askeri Savcılığa kovuşturmayla yer olmadığı kararı verilene, Emniyet sorgulamalarında tek tip sorular soruluyor. Adı soyadı, ailesi, özgeçmiş, katıldığı eylemler, sonunda da yanıtlar gösteriyor, pısmam mısın? Özgeçmiş ile katıldığı eylemler arasında bir soru daha var. "Nasıl Bilinçlendin?" Bu sorunun yanıtları içinde, çok kimsesi şaşırtaacak kadar romancı, şair, öykücü, yani edebiyatçı adı bulabildim. 1950'li yıllarda doğanlar, örneğin Rıfat Ilgaz'ı, Aziz Nesin'i, kuşkusuz başkalarını yanında da okuyarak bu yola girdiklerini söylüyorlar.

Belirleyici neden bu görünüyor: Sol (artık tırnak içine almıyorum) edebiyatı, solun eyleminden, 1980'e gelirken uzak düşünülemez. Sol edebiyatı, soldan uzaklaştırmak için, ki bu sağa çekmek demektir, sol edebiyatın yanına gidilmiştir. Sermaye, bunu yapmaya soyundu.

Örneğin, 15 Eylül 1980 günü, birleştiren Çarşamba'da geniş bir salonda toplanan Sekreterler, büyük bir masanın çevresinde toplanan bu adamlara, dosyaları getirdiler. Dosyaların birinde, Emniyet ifadelerinde adı geçen sol edebiyatçıları, diğerinde de burisi yapacak yönetmen adayları vardı. Gündemde de "Edebiyatı Nasıl Sağa Çekeriz?" Görüşme bittikten, Cumhuriyet Gazetesi, Sanat Köşesi'ni yöneten Doğan Hızlan'a telefon açtılar ve bir programla işe başladılar. Doğan Bey de, her ay Beyefendi'nin karşısına çıkıp, papyonunu düzletip çekektin düğmelerini de ilikledikten sonra, "efendim, bu ay sağa çekme hüznümüz şudur" diye raporlar veriyordu.

Söylediklerimden böyle bir kısa film öyküsü yazacak varsa, gerçeklikle uyusan hiçbir yanının olmadığı rahatsızlık söyleyebiliriz. Gerçek olabilir belki. Ancak, gerçeklik bu değildir. Böyle düşünenlerin, bir adım ileri giderek, Akif, neredeyse ser-

mayeyi akıl ve taktik küpü yapacak diyenlerin, sermayeden neden daha akıllı olduklarını yanıtlamaları gerekiyor. İçlerinden kuşkusuz iyiniyetli olanlara sözüm. Bu iyiniyeti birkaç sözle açıklayabiliriz. "Arkadaş! Benim yazdığımı dokunuyor mu?" Ya da "nerde söylediyim değil, ne söylediyim önemlidir." Dahası, kendini sermayeden **nyanak** görme körlüğü.

Biraz daha açmak gerekiyor. Eylül 1980'le başlayan süreçte akıl', en az çabacı ve çok yararlı kim kullanabilir? Sermayeden başka hiçbir sınıf. Bu sonuçtan aşağılık kompleksine kapılmanın anlamı yok. Akıl', kişilere değil, sınıflara yüklemek zorundayız. Düzeltmek söylüyorum; akıl'ın kullanılması, kişilerle değil, sınıflarla düşünmek durumundayız.

CRILLON KOMPLEKSİ, KİMLİK HİSTERİSİ

O halde, "yazılan yer değil, ne yazdığımız önemlidir" ile ifade bulan anlayışa iyiniyet dememek gerekiyor. Bu, bir kendine güvensizlik, yalnızlığa dayanıksızlıktır. Kimlik bunalımından değil, kimlik histerisinden yola çıkıyor.

Crillon kompleksi, kendine güvensizliktir. Tarihe tamiklik etmekle rasyonalize ediyor. Arthur Koestler, *Züppelğin Çözümü* adlı yazısında (5), bu kompleksten söz eder. Savaşın dönemi kral IV. Henry, savaşa katılmayan Crillon'a şehre girerken "Kendini aş gözüpük Crillon! Biz Arque'da savaşırken sen yoktun yanımızda" der. Crillon'un ezikliğini, hepimiz tahmin edebiliyoruz.

"Kendini aş gözüpük Mehmet! Biz ... gecesinde binlerce kişiye şiirler okur, şarkılar söyler, oyunlar oynarken, sen yoktun yanımızda". Eylül 1980 gelirken, sol edebiyat dünyası, önemli ölçüde sanat-edebiyatçı Mehmet'in ezikliğini taşıyor. "Bak herkes burda. Sen de burda olmayacaksın, kendini aş gözüpük Z!" Eylül 1980'den sonra da bunlar söylenmeye başladı.

Dönüştürme, değiştirme ve değişime en uygun kesim, yaşları 20-30 arasında olan edebiyatçılar, şairler. Crillon kompleksine boğuldular.

Koestler, "Crillon kompleksi oldukça zavalı bir züppe tipi yaratmıştır; şu ya da bu alanda zamanların alnyazısını etkileyen önemli insanları tanımak, ya da onlara "yanında bulunmak" isteğiyle yavaş tutuşan Tarih gözleticileri" diyor. 1960 yılında Türkiye sanat-edebiyat ortamının üzerine sermaye ahlakını kapattı, edebiyatçılar Koestler'i doğrulamak için sıraya girdiler. Herkes birbirini için, buluşukluğu korumak üzere önem kazanıyor. Tersinden, üretici bir tavır adına, ucuzluyor. Kendine güvensizliklerini birarada bulunarak alıyordılar. Yalnızlıkta üremeye çalışmak pek zor geliyor, böylece çoklukta tükeniş başlıyor. "Politik örgüt" tahkimatından, edebiyat ortamının tahkimatına geçiş çok kolay oluyor.

Bir kez daha: Sermaye için, dün değişik yerlerde olanları aynı çatı altında toplamak zahmet istemiyor.

Ancak, her sığınak, bir süre sonra sığınanları geriye doğru yürüyüşe sokar. Karanlıkta kimse kimseyi görmez nasılsa. Esneyenler, ağzılarını kapatmaya gerek duymuyorlar. Doğal sonuç.

İşte son on yılın şairi, yani 1980 sonrası genç şairi, bu sığınakta varlık bulmuştur. Bu sığınaktan ıcazet almış bir yığılmadır. Tek tek birilerinin çıkıp "ben almadım" demesi, nesnellik açısından önem kazanmıyor.

İcazet "Onay, onaylama; borç altına girme yeteneği bulunmayan ve fakat seçmiş (mümmeyy) kişi tarafından yapılmış olan hukuki işleme yasal temsilcisinin muvafakatı etmesi (onay vermesi)" dir. (6) Hukukçu Ejder Yılmaz, sanki lonca-geçmiş şair ilişkileri için yazmış ıcazet maddesini. Yapmış için sorumluluğunu taşımaktan uzak, ancak, neyin ne olduğunu ayırtmaya yeteneğine sahip genç şair, Hukuk Sözlüğü'ne kısa tarifiinden bir özetle madde yazabilirliği yavıyor.

İcazet, tek taraflı bir hukukî işlem. Daha açıkçası, 1980 sonrasında, kolu kanadı kırılmış, başındaki çatıları uçmuş ve kimlik histerisiyle giren 1950'li yıllarda doğan şairleri "geç" yapmanın pratiğidir. Genç şair ile edebiyat ortamı arasındaki bir hukukî düzenlemenin adıdır. Edebiyat ortamı, kendini sermayenin her pratiği onaylamakta hiçbir tereddüt taşımaz. Onay bazen sonradan gelir. Örneğin, karısının çalıştığı bilen kocanın

"ses çıkarmaması" zımnı ıcazet oluyor.

Peki, genç şair, imza günlerinden ödüllere, dergilerden ciddiyetiz dergi girişimlerine koşturup dururken, sormak gerekiyor: Neyi sarımsıdır?

Marks, "tek tek bireyler, ancak bir başka sınıfa karşı ortak bir savaşın yürüttükleri zaman bir sınıf oluşturlar" diyor. Bunun en yoğunlaştırılmış şekli şudur: Tek tek güzelli olmaz. Tek tek şairlerden 1980'e gelenleri "baba", 1980'den sonrakileri de işte böyle "genç şair" olurlar. Edebiyatın biblosu.

Yukarıda söylenen bir saptama, gerçekten bir kez daha yinelenmek gerekiyor. 1980 sonrasında şairi, gençlele iriliye, geriye doğru bir yürüyüş. Geriye doğru yürüyüşün teçhizatı arasında kuşkusuz, 1980 öncesinden aldıkları da var.

Soyutluyorum. Sorunun isimler değil.

Örneğin, Asım Bezirci, bugüne kadar -ölçütleri beni bağlamıyor- "toplumcu gerçekçi edebiyatın düşmanı" gördüğü İlhan Berk'le aynı ilişkilere geliyorlar.

Hürriyet Gösteri Dergisi'ne. Asım Bezirci, İkinci Yeni'yi ve -sahiplenmiş bizi bağlamıyor- toplumcu gerçekçi edebiyatı bir daha yazarsa, ciddiye almayacağımı söylüyorum. Kendisi isterse beni "edebiyat mızrakçılığı yapıyor" diyerek suçlayabilir.

Örneğin, yazmak istemedim, Hüseyin Ferhad, 12 Eylül'un holdingi Enka'nın şiir mansiyonunu alıyor. Belkemiğinin kırılmış olduğunu anlıyorum. İsteyen hangi tarihte kırılmış olduğunu araştırabilir.

Türkiye'nin Yunanistan Büyükelçisi'nin şair olduğunu öğreniyoruz. Nazmi Akıman mı "sol" edebiyat dergisinde şair yayımlamaya çekinmiyor, sol edebiyatçıları mı Nazmi Bey'le bir dergide olmaktan rahatsızlık duymuyorlar? Her ikisi de doğru. Yaşar Kemal için Del Duca Ödülü'nde yemek vermeyen Paris Büyükelçisi'ne dönmüş duraların, Nazmi Bey'i Helen Pazarı için düşünmelerini talep ediyorum. Yaşar Kemal için dönmüş duralara pek yakışacak.

Örneğin, Hababam Sınıfı'nı okuyarak bu yola girenler, Cumhuriyet Gazetesi'nin Pazar Ek'inde, Rifat Ilgaz'la yapılmış bir anketle karşılaşıyorlar. "Sevdiğiniz ressam" sorusunu, Hababam Sınıfı yazarı yanıtlıyor "Geçen ay kendiliğinden gelip resmini yapan Yaşar Çallı'yı". Rifat Ilgaz, Yalçın Küçük'ün deyişle 12 Eylül'ün ressamını seviyor. (7) Okuyunca, üzülmedim.

Ayrılmayı görmek, üzüntü denilen duyguyu, algılayamayacak denli uzaklara savuruyor. Brecht, Me-fil'e Söyleşiler'de bir ders veriyor (8). "Giden dost bile olsa arkasından kapıyı kapamak değil, yoksa içerisi soğur". Giden, dönen vb. kavranlar değil sorunun. Üstüne basarak söylüyorum. Kesinlikle değil. Farklılaşmayı işaret etmek istiyorum.

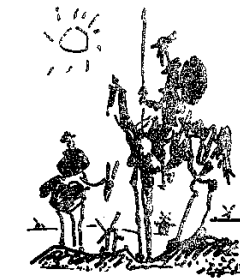
Sermayenin kısa bir zaman sonra aldığı sonuçları bu farklılaşmada bir kenara ayırmak gerekiyor. Mehmet Müfit, "faşizm ve emperyalizme karşı kıyasıya mücadelede inanamız bir kişi olarak" (9), bir gençlik dergisinin şiir ödülünü alıyor ve 1979 yılında derginin "devrimci savaşına katılıyor ve bu savaşı candan kutluyor". 1986 yılına çok çabuk geliyor. 1986 yılında, Yeni Düşün Dergisi'nin Aralık sayısı'nda, "Genç Şairler Şiiri Tartışıyor", Behcet Aysan, toplumcu şiirle bireyci şiir ayrımında özet

olarak materyalizm-idealizm çatışmasını belirliyor. Tuğrul Tanyol'un yanıtı: "Ben bu kadar katı ayrımlara katılmıyorum". Mehmet'in tam desteği "Zaten katılan da o dediğim okula götürür şairi". Mehmet'in dediği okul da, Jdanovculuk olmalı herhalde. Türkiye'de 1986 yılında, materyalizm-idealizm arasındaki ayrımı görmek, gören sanatçıysa, Jdanovculuk oluyor. Bu bir kısırdır.

DEMOKRAT ŞAİR

Farklılaşmada teorik temel aramak istiyorum. Türkiye'nin son altı yılında, materyalizm ile idealizm arasındaki derin karşıtlığı görmek, eğer teorik bir temel ile ifade edilemiyorsa, ki etmelerini bekliyorum, etik boyutu aramak gerekiyor.

Tuğrul Tanyol ise, estetik-etik ilişkisini şaşı buluyor. "Şiir iyi ya da doğru ahlakın taşıyıcısı değildir. Yani şair iyi insan olmayabilir". Tuğrul, Mehmet'le aynı saydaki konuşmada, açıkça bunu söylüyor. Sanatçının kişiliğindeki zayıflığı, ya-

Yaşar Kemal için Del Duca Ödülü'nde yemek vermeyen Paris Büyükelçisine dönmüş duralar, Nazmi Akıman'ın Helen Pazarı için dikkate alabilir.

ratıcılığını etkilememesi mümkün değildir. Edebiyattan kişiliği, kişilikten ahlakı çıkartırsak geriye ne kalır? Ne kadar net: Estetik, artistik, sanatsal değişiminin bilgisidir. Değişme ahlakı da değişir, insan ahlakıyla değişir.

Estetik ile etik, son yıllarda, en çok da neo-Nazımsever'ler tarafından koparıyor. Örneğin, bir neo-Nazımsever olan İhsan Sabri Çağlayangil, "iyi şairdir ama ahl komünist olmasa" türünden laflar ediyor. Çağlayangil, demokrat değildir. Ancak, bir eylemden ahlakı yahtırmak, yirminci yüzyılda, demokratlara çok yakışıyor ve doğrusu demokratları böyle bir anlayıştan uzakta düşünmemiyorum. Yaşadığımız dünyada demokrat olmak sa-bunlanmı bir zeminde yürümeye benziyor. Demokrat sanatçılar, demokrat şairler de, düşmemek için yaptıkları hareketleri vals sanıyorlar. Demokrat estetik, yirminci yüzyılda bu yanılsama üzerine kuruyor kendini.

1903 yılında Tolstoy, bir dostuna mektubunda yazıyor (10): "Çabalarım, kimi insanlara yararlı görülürse görülün, savunduklarımla yaşamışım tamamıyla uzlaşmadığı için, önemimin büyük yarını kaybediyor". 1897'de karısına yazdığı bir mektuba (11) "uzun zamandır, hayatımla inançların arasındaki bağdaşmazlığı acısını çekiyorum" diye başlıyor. Tutarlılık arayan bir çıkıştır bu. Demokrat, ikiyüzlü yıldır bu trajidin içindedir. En

çok da 1917'den bu yana. Devresel yorgunlukların türüdür demokrat. Yüzünü döndüğü yere yürüyememesi, sırtını çevirdiği yere kapılara kapatamaması, eğer tutarlılık arıyorsa, kendini acımasını, kanatmasını doğuruyor. İkiyüzlü yıldır bu didişmenin içinde, bu nedenle. Kuşkusuz, kendisine acıyanlarla birlikte. Acımak, acıyanın çaresizliğini gösterir. Çaresizlik ise, artık tutarlılığı bir kenara atmak anlamına geliyor, en iyi "kadim muhalefet" ile anlatılabilir. 1917'den sonra, kadim muhalefet, demokratın tutarlılığı da bir kenara atmasıdır.

Rejim eleştirisi de, böyle haplardan birisidir.

Yevtuşenko mu "çok eleştiriyor", Voznesenski mi? Mevsim normallerini hangisi çok eleştiriyorsa, o beliriyor. Sev-giler, birinden diğerine, böylece gidip geliyor. Mayakovski, "rejim eleştirisinden payına düşen intihar" ile, muhalif kalb-lere dokunaklı bir şarkı oluyor.

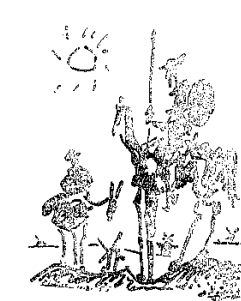
Rejim eleştirisi, demokrat şairlerin, sanatçıların, uluslararası bir deneyimdir. Türkiye'nin edebiyat ortamı, demok-ratlaşmıştır.

Adam çölde yolunu kaybediyor. Bir kum tepesinin önünde gördüğü bedevîye doğru Jeep'ile yaklaşıyor ve aradığı yeri soruyor. Bedevî'nin yanıtı:

"(Eliyle işaret ederek) Şöyle dön! Tam 6 gün arabayı sür. Sonra sağa dön; bulursun."

Demokrat şair, 1974'te sol'u arıyor. Yolunu bulmak istiyor. Sanki birisi tarif etmiş gibi; 6 yıl bir yolda yürüyor, Eylül 1980'de sağa döndü.

İki işi, o güne kadar koştukları altına girdiği politik kaorolara, giderek politikaya, özelle değişmeye "reddiye" çıkarmak oluyor. "Özgür şair", "parti baskısı" ve "şair görevci midir" reçeteleriyle.

İhsan Sabri Çağlayangil: Neo-demokrat, neo-Nazımsever.

Türkiye, Eylül 1980'e gelirken ve bugüne kadar, sanat-edebiyat ortamında en çok ahlakı yoksunluğunu yaşıyor ve bir "ahlak" arıyor.

Türkiye'nin sol edebiyat yolu, demokratlarla ayrımsız zorunda. Kısa süreceği beklenmemeli.

NOTLAR:

- 1) Metin Cümlüoğlu, *Gelenek Kitap Dizisi*, sayı 3, Ocak 1987 Ankara, sayfa 73
- 2) Atıl Behramoğlu, *Yaşayan Bir Şiir*, İstanbul Eylül 1986, sayfa 44.
- 3) Enis Bulut, *Alternatif*, Aydın: İstanbul Ekim 1985, sayfa 12.
- 4) Marks-Engels, *Alman İdeolojisi*, Ankara Eylül 1976, sayfa 83.
- 5) Arthur Koestler, *Yeni Dergi*, Ocak 1986 sayı 40, sayfa 35.
- 6) Doç. Dr. Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara 1982, sayfa 200.
- 7) Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Yazılar C. IV*, İstanbul Mart 1986, sayfa 155.
- 8) Bertolt Brecht, *Me-Tin'in Özdeyişleri Kitabı*, İstanbul Aralık 1982, sayfa 94.
- 9) Mehmet Müfit, *Devrimci Savaşında Sanat Emeği*, Ayık Sanat Kültür Dergisi, İstanbul Nisan 1979, sayfa 14.
- 10) Romain Rolland, *Tolstoy*, Hayatı, İstanbul Ağustos 1969, sayfa 125
- 11) a.g.k., aynı sayfa içinde.

A L İ C E N G İ Z K A N

1. DİKMEN SIRTLARINDA KARŞILAMA

Dört yıldır garip bir dönem geçirmekteyim.
Dört yıl oluyor alnına kuşlar kondurmuyorum.
Başka bir yerine de birşey kondurmuyorum.

Dört yıldır istediğim ve istemediğim her yere girdim
İsteddiğim ve istemediğim herşeyi yaptım.
Çocukluktan kalan bir hışımla
Bir sakanın kanadını sakatlayan da benim,
Bir güvercinin kursağını dikip onu kurtaran da.

Eskiden yüreğime bir bıçak saplanırdı.
Hergün olurdu, göğsümü kanırtırdı.
Yüreğimi değil, göğsümü kanırtırdı.
Yüreğimden başka birşeyim
yok
sanırdım.
Dört yıldır o bıçak saplanmıyordu, ama
yüreğimde saplı durmuş, yeni anladım.

2. KARANFİLLER VE İNSANIN HUYU

Bakanlıklardayım. Elimde bir kırmızı karanfil.
Hiç aklımda yoktu, hatta romantik bulurdum
ama ötünden geçerken çiçekçinin, beni al dedi
aldım ve yapraklarında kayboldum, küçülerek
küçülerek, çünkü karşımda duvarlarında hâlâ
o kurşun delikleri olan
(delikler 22 Şubat, 21 ve 27 Mayıs'ta açılmıştır)
1933 Alman mimarisini anımsatan
uzun kolonlu, yayvan, suskun ve kendini ağırdan satan
bir bina var. Yıl 1983. Ve ben
dört yıl öncesini anlatıyorum.

Dört yıl öncesini anlatıyorum.
O zaman henüz kurşun delikleri beşinci kez sıvanmamış
köşedeki parka bir ağlayan kadın heykeli konmamış
ve yerler parke taşla kaplanmamıştı.
Öğle vakti ben
kendimi çiçeklerle avutuyorum:
Yeşil kurtarıyor bazen.
Üç dakika sonra o geliyor
topraktan bir gelincik fışkırıyor
siyahı kaşlarına, ah, kırmızısı esmer tenine benzeyen
ve ben o gelinciğin ellerini tutuyorum
yeni yıkanmış, ıslak, pembe
gözlerinden bacakarasına doğru inen su burda işte.

Kırmızıdır su senin bakışından
yeşil bir serinliktir Ankara'da
o çeşmedir Kale'de birdenbire karşınıza çıkan
çünkü kırmızıdır su benim aşkımdan.

Kim derdi ki dört yıl sonra bu şiiri yazarken
Nazım'dan elalıp bu şiiri yazarken
bütün akarsular kurumuş olacak
(zaten Bentderesi'nin üstü çoktan kapanmıştır)
Abdi İpekçi öldürülecek, ismi bir parka verilecek
(Sihhiye'dedir park, büyük bir gölü vardır)
yani akarsu yerine durgun ve yeşil su yeğlenecek
(zaten Cumhuriyet'te hep böyle yapılmıştır)
dahası
kim derdi ki yanında sen olmayacaksın diye.

Hepsi bitti. Karşıda Millet Meclisi
hâlâ eldeğmemiş bahçesiyle duruyor.
Bâkir ve temiz. Yaşamamışlığın temizliği.
Biraz da sevinçli Halkevleri binasını yıktırdığı
ve bahçesini dört yüz metre kare daha genişlettiği
halkı içinden temelli attığı
ve kendisini millete verdiği için.

Hepsi bitti. Bir kumru gördüğümde
(Ankara'da ne kadar da arttı kumrular, bilemezsin
belki aşktan, belki ayrılıktan diyorlar)
işte ben bir kumru gördüğümde
haberini alıyorum bahçesindeki heykelin.
Biraz büyümüş.
Biraz mağrur
biraz sade
biraz ezik
dururmuş öyle.

Bakanlıklardayım elimde bir kırmızı karanfille.
Hangi bakanlık mı, kuşkusuz gönlümün bakanlığı.

“İyisini Yapmak”

SORULAR YOL GÖSTERİR

Mesut ODMAN

“Türkiye’de edebiyat yapılır” mı? Edebiyat yapma sözünün argoda küçültücü bir anlamı olduğu biliniyor. Burada bunun tümüyle dışında ve ciddi anlamıyla kullanıldığı, hem de iyisinin yapılabilirliğini, hem de iyisinin yapılabilirliğini.

“Edebiyat”tan şiiri, romanı, öyküyü; bir de eleştiri ile denemeyi anlayacak olursak, bu soru nereye oturuyor? Elbet, bir işin, eylemin “yapılır” olduğunu söylemek ya da böyle bir yanıta akıldaki bulundukları bunu sormak, iki anlamı birden içeriyor: Bir, yapmaya değer olmayı; bir de, yapılabilirliğini, hem de iyisinin yapılabilirliğini.

Edebiyatın “yapılmaya değer” olduğunu nasıl anlamalı? Edebiyat, başta ki açıklama ile söylenirse, önce şiir, roman, öykü; ondan sonra, eleştiri ile deneme neye yarar? Bu soru, pek aşırı bir yararcılık çağrışımı yapıyor. Biraz değiştirerek sormalı: Edebiyatın işlevi nedir? Bunda da işlevselliği vurgusu ağır basıyor. Öyleyse, çok daha ilkel bir soru daha az sakıncalı olacak belki de:

Nedir edebiyat? Edebiyat şiir, roman, öykü; daha sonra da eleştiri ile deneme diye sınırlamanın yaratacağı soru işaretlerini bu kez konu dışında bırakıp “edebiyat nedir” sorusunu öbür iki soruyla, işlevi ve yararı ile birlikte düşünerek, bazı yanıtlara ulaşmak gerek. “Yapılmaya değerlik”, birincisi, bundan çıkacak.

İkincisi, ilköyle de ilgili, edebiyat bir ihtiyaç olarak mı görünüyor ve kitinin ihtiyacıdır? Burada daha önemli olan, nesnel bir ihtiyacın varlığıdır. İnsanların, daha doğrusu yığınların özel ihtiyaçları, dışarıdan, kolayca belirlenebilir. Şöyle de söylenebilir: Yığınları ihtiyaçlarının neler olduğuna inandırmak, yarım yüzyılı aşkın çok oluyor, tekeller için çocuk oynanıyor. Yığınlarda ihtiyaç sanrıları yaratmak, birçok tırnak içinde “bilim”in ya da “disiplin”in ve bunlarla içli dışlı bir sanayinin temel sorunu ve uzmanlık alanı olmuş durumda. Nesnel ihtiyaç derken anlatmak istediğim, tekellerin ve egemen ideolojinin çok gelişkin araçlarla yığınları kaktığı yanılsamaların dışında, yaşamak için vazgeçilmez olanlardır. Edebiyatı böyle bir “ihtiyaç” olarak görüyorum. Belki, bir parça, Kapital’in birinci cildinde insanı çarpan şu eşsiz güzellikteki dipnotta olduğu gibi:

“You take my life when you do take the means whereby I live”

Shakespeare’den alınmış bu iki dizeyi nasıl Türkçeleştirebileceğimi bilmiyorum. Şöyle olabilir mi? “Hayatımı elimden alması olursunuz/birlikte yaşadığım araçları alırsanız”. Olmadı. Söyleseniz daha iyi galiba: “Hayatımı alıyorsunuz/yasadığım araçları elimden aldığınızda”.

Yıllar önce, bir iktisat öğrencisi olarak Kapital’i okurken hayranlıkla takılıp kaldığım ve bir süre yere not ettığım bu alıntıya yaptığı bölüme Marx, makineleşme, kamyasal süreçlerde ve öteki yönlemlerdeki gelişmelerle, modern sanayinin, yalnız üretimin teknik temeline değinlere yol açmakla kalmayıp emekçinin işlevlerini de değiştirdiğini yazıyor. Emekçinin elinden çalışma aletlerinin, dolayısıyla yaşama araçlarının alınışından söz ediyor.

Pek dağınık giden bu yazıyı biraz toparlamaya çalışmakta yarar var.

•Herhangi bir açıklama girmeden söylemeyeceğim olursa, edebiyat ya da genel olarak, sanat, toplumsal bilincin ve insanın dünyayı pratik ve kültürel olarak

kavrayışının bir ifadesidir. Edebiyatın farklı nitelikte bir bilgi edinme süreci olma gibi bir yanı vardır. Bunu açıkça tekrarlamak gerek. Kim ne derse desin. Şaşırtıcı biçimde “rafine” eleştirmen ya da sanat feylesofu olup çıkanlarla bir zamanlar kalabalığa kapılıp söylediklerinden şimdi utananlar, “ne eskimiş düşünce” diye burun kıvrabilirler. Biraz daha incelik göstererek, “pek klasik” bulabilirler.

Balzac’tan öğrendiklerinin “dönemin bütün profesyonel tarihçilerinden, iktisatçılarından, istatistikçilerinden öğrendiklerinden daha çok” olduğunu söyleyen Engels’in sözleri hâlâ geçerlidir. Bu sözleri, çok aydınlatıcı bularak, olduğu gibi tekrarlamaktan hiç gıcımıyorum. Bu sözlerin yer aldığı cümlelerin daha uzunca bir bölümünü aktarmak istiyorum. Engels 1888 yılının Nisan ayı başlarında Margaret Harkness adında sosyalist bir kadın yazara mektup yazıyor. İngiliz yazarın o sıralarda çıkmış Kent Kızı adlı romanı üzerine görüşlerini ve bu çerçevede gerçekçilik konusundaki bazı düşüncelerini anlatıyor. Balzac’ın İnsanlık Komedyası’nda Fransız toplumunun olağanüstü gerçekçi bir tarihini verdiğini, burjuvazinin soylular karşısındaki yükselişi 1816’dan 1848’e kadar neredeyse yıl yıl izleyerek anlattığını yazdıktan sonra şunları söylüyor: Roman kişilerini anlattığı ve merkeze koyduğu resmin çevresine, Balzac, “Fransız toplumunun eksiksiz bir tarihini yerleştirir; bu tarihten, ekonomik ayrıntılarda (örneğin, Devrim’den sonra gerçek ve özel mülkiyetin yeniden düzenlenişinde) bile, dönemin profesyonel tarihçi, iktisatçı ve istatistikçilerinin tümünden öğrendiklerimin daha fazlasını öğrendim”.

“Yaşananı tekrarlamak mümkün değil, yaşananı yeniden yaratmak ve insanlığın kültür birikimine armağan etmek için varolacak bir edebiyat. Kendisini bekleyen okura / izleyiciye ulaşacak, beklemeden bulacak, tümünün nitelik ve niceliğini geliştirecek bir edebiyat. Türkiye’de bunun yapılabilirliği vardır”

Edebiyatın böyle bir işlevi vardır. Bu nu yok saymak ya da o kadarına cesaret edemeyip günü geçmiş ve yetersiz bularak geri plana itmek, açık ya da örtük biçimde, edebiyatı yoklaştırmak demektir. Oysa, Türkiye’yi ne kadar zengin bir gelecek bekliyor! Bu zenginliğe edebiyatın büyük katkısı olacaktır. Bunun heyecanını ve özlemini duyanların hiçbir anlamda yoksulluğa tahammülü kalmamıştır. Öte yandan, elbette, bilgi edinme ile de sınırlı değil edebiyatın işlevi. Sovyet estetikçi Kagan’ı izleyerek söylesek, iletişimsel, görsel, kültürel işlevlerinin yanı sıra bir haz verme işlevi de var. Üstelik, bunların bazılarını değil tümünü yerine getirdiğini düşünmek, daha doğru. Profesör Kagan, dilimize de çevrilen Estetik kitabında, bunları oldukça güzel anlatı-

yor. Örneğin, sanatın haz verme işlevinden söz ederken, Lenin’in dinlemekten bıkmadığı Appassionata için söylediklerini değiniyor: “Harika, insanüstü bir müzik! Belki de saf bir gururlanma, ama, hep içimden gururlanarak derim ki, görünüşte, ne harika eserler yaratabiliyor insanlar!”

Pek güzel! Ama Kagan söylenenin tümünü aktarmıyor. Beethoven’in üç görkemli piyano sonatından biri olan bu eser için -öbür ikisi, Ay Işığı ve Fırtına sonatları- Lenin şunları da eklemiş; tam böyle değil, bir zamanlar Payel Yayınevi’nce basılan Sanat ve Edebiyat Üstüne adlı bir kitap olacaktı, orada vardır, ben deki nüshası huzur ve güven ortamına kurban gitti, o yüzden belleğimden kalani yazıyorum: “Ama bir bakıma da zararlı bunlar, insana bu dünyanın çirkinliğini unutturuyor.” Bir politika ve eylem adamının yorumu. Üzerinde çok düşünülecek ve çok yazılabilecek kadar ilginç. Appassionata’yı her gün dinleyen, kolayca sezebilir. Ara sıra dinleyen için, biraz daha güç.

Sözü şuraya getiriyorum: Edebiyat, bütün sanatlar gibi, bir çoğalmadır. Üstelik bu, örneğin, tiyatro ve sinema gibi sanat eserinin topluca izlendiği sanatlar da olduğundan daha şaşırtıcı bir çoğalmadır. Sözelimi, tiyatroyu izleyen onlarca, yüzlerce kişi için bu çoğalmada, aynı anda, ortak duygulanmalarla, tepkilerle oluşan bir kolektif izleyiciliğin katkısı vardır. Oysa, bir şiiri ya da romanı koltuğunda, masasında, bir ağaç altında, damda, şurda burda tek başına okuyan bir kişi olağanüstü bir çoğalma duygusunu yaşar. Edebiyatı çoklukta izlemenin yolları da bulunmuştur; ama genellikle yalnızlıkta okunan edebiyatın müthiş bir insanı çoğalma gücünün olduğunu herkes farkeder. Ancak, bu söylediğimin her edebiyat türünü için geçerli olmadığını biliyorum. S. okulların kesimlerini, balıkların ve duvarların sokağa vuran gölgelerini, onların oluşturdugu çizgilerin ve o çizgilerin kesilmesiyle ortaya çıkan açlıkların ardı gelişimi geveleyip duran bir roman, okumaya zorunlu ve dayanıklı olan iş, az bulunur bir işkence aracıdır. Hepsi o kadar. Hiçbir şey anlatmadığını ileri süren bir yazarın ürünü, eleştirmenlik gibi bir mesleği olmadıkça, kim, neden okusun?

Bitirmeden. Ya “katharsis”? Aristoteles’in gütmüze eksik ve bölük pörçük ulaşmış kitabı Poetika’da “Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularını ruhu tutkularından temizlemektir.” diye açıkladığı katharsis. Sanatın, ya

da bulunmuşlar, o halde ben -ancak zavalı bir teolog olan ben- neden mümkün olan en büyük doğrulukla aktarma ve ad vermeye kabahatinden bağışlanmayayım?”

Kuşku yok, edebiyat “yapılmaya değer” bir iştir; ona muhtaç olanlar var. Pek, Türkiye’de “yapılabilir” midir? Yapılabilirliği, ilkin, bu ihtiyaçtan doğuyor. İkincisi, Türkiye’nin, iş bulup çalışanlara ve iş bulamayıp çalışmayanlara, çocuklarının sorumluluğunu duyan ana babalara, gençlere, ölümlü yakınında düşünen yaşlılara, hiç değışe bütün bunların içinde düşünme yeteneğini koruyanlara, heyecan veren bir geleceği ve o geleceğin tohumlarını taşıyan bugünü var. Orada zengin bir edebiyatın hayat kaynağı duruyor. Açılar, sevinçler, umutlar, düş kırıklıkları, dönükler, direnişler, yığılıklar. Yüzlerce yılın, birkaç on yılın ve üç-beş yılın biriktirdikleri. Zenginlik, sefalet, sömür, mücadele, yenilgi, savaş, barış. Açklar. Dostluklar. İhanetler.

Türkiye’de bunlar yaşandı. Yaşanıyor. Belli bir durağanlığa oturup humbillaşmış ve artık birçok sanat ürününü çıkarıp alındığında geride bir şey kalmayan dil oyunlarına dönmüşmüş “çok gelişmiş Batı”da’da, her yana damgasını vuran maddi ve manevi yoksulluğun ağır etkisindeki “en az gelişmişler” de de görülmeyen bir yoğunluk ve zenginlikte yaşamıyor.

Yaşananı tekrarlamak değil, yaşananı yeniden yaratmak ve insanlığın kültür birikimine armağan etmek için var olacak bir edebiyat. Kendisini bekleyen okura/izleyiciye ulaşacak, beklemeden bulacak, tümünün niteliğini ve niceliğini geliştirecek bir edebiyat. Bunun yapılabilirliği vardır Türkiye’de.

“İyisini yapma”ya gelince. Bu kaygıları öne alan, iyi olmaya da güçlü olarak aday demektir. Başka bir deyişle, gerek koşulu yerine getirmiş; yeter koşulu ardına düştürmüştür. Arayan, bulur.

Ama, nerede arayacağını bilmek kaydıyla. Bu yer, kesinlikle, uluslararası tanınırlıkta ya da dünya çapında isim çıkarma sevasında değildir. Türkiye’de, aşağı yukarı 10 yıldır, inanılmaz güç bir aşaklık duygusu yerleşti. Daha doğrusu, burjuvazi ile mütefekkilenden bütün ülkeye yayıldı. Kendi açılarından, pek de haksız sayılmazlar. Ama Türkiye’nin emekçi insanları, Türkiye’nin güzel geleceğini düşüney ona yönelenler, neden hak etmiş olsunlar bunu? Onlar çalışıp çabalararak, her türlü sefilleğe bularak, ama bunların karşısında umudu ve öfkeyi ve engin düş güclerini canlı tutmaya uğraşarak yaşayıp duruyorlar. Onlara şırınga edilen aşaklık duygusunu sokup atmak ciddi bir “görev” durumundadır.

Kendi halkına beğendiremediği politikaları Batı dünyasının ardı arkası kesilmeyen alkışlarını reklam ederek savunmaya kalkanlara, sözelimi, Sovyet edebiyatının kısırlığını uzun süredir “dünya çapında” isim çıkaramamış olmakla kanıtlamaya çalışanlar arasında ne fark var? Diyelim, bir Şolohov, “dünya çapında” tanındığı için mi önemli ve büyük bir yazar oldu? Onca yıldır, sevdiği sevmediğimiz yanlarıyla, tanıyıp bildiğimiz Yaşar Kemal, tanrının ve insanların yapılarıyla insanların kendilerini havaya uçuran bir maddesi bulduğu için vicdanını temizlemek istediği söylenen bir mucidin adına konuşmuş uluslararası ödüllü alırsa, edebiyatımız ve bu yazarımız neyi kanıtlamış olacak?

Edebiyatımızın hiçbir uluslararası ödüllü ihtiyacı yok. Dünya çapında sanatçı eksikliği de yok. Ama, ne dediğini ne yaptığını bilen, okuruna ulaşan ve onu değiştirip çoğaltan, canlı bir edebiyata muhtaçtır. Bunun nesnel koşulları var, büyük ölçüde. Geleneğimiz de öyle pek umut kırıcı değil. Bulunmaz bir birikim yok belki; ama, kurak bir geçmişin carezizliğinden geldikimizi de kimse söyleyemez. Yapılabilir olan ve yapılabilir olanın iyisi buradadır, çalkalamp duran kendi ülkemizde, kırılmakla tükenemeyen kendi insanımızdır. Ölçütler oradadır, başarı göstergeleri oradan gelecektir.

İçine kapanmak değil bu. Hayır. Sa-dece, dejenerasyona karşı koymak. Edebiyatı dünyaya açmak, bir dil sorunudur. Daha önemlisi, onun da içinde olduğu, bir örgütlenme sorunudur. O da önemlidir ve yapılır. Ama ölçüt olmaz. Ölçüt buradadır. Ülkemizde ne yapabildiğimizdir.

da bazı dallarının, buna benzer bir “arındırma” işlevi yok mudur?

Demem şudur: Unutulanları ve unutturulmak istenenleri, bir kez daha, bir kez daha, ne kadar gerekirse o kadar, tekrarlayalım. Unutuşun havarileri hiç yeni söz söylemiyorlar. Hiçbir yenilikleri yok. Kendileri kadar sınırlı üstadlarını “nakletmek”ten başka.

Deliliği Övgü yazar erasmus’u anmanın yeridir. Nusret Hızır çevirisinden aktarıyorum: “Ama ben de ne deliyim ki, Khryssippos’la Didymos’un bütün ömürlerinde yazdıklarından daha fazla cildi doldurmaya yetecek kadar çok şeyi burada boyuna anlatıyorum! Ben yalnız şuna dikkatinizi çekmek istiyorum: Madem ki bütün bu yüksek üstadlar korkmadan bu kadar çok kütüphane aktarma ve açıklama-

YÖNTEM ÜZERİNE

Hüsamettin ÇETİNKAYA

"Burjuvazinin sanatına değil, sanat kavramına el koymak devrimci bir tezin öngözüdür".
Geoffrey Wall

BELİRLİ bir bilgi, belirli bir nesnenin bilgisidir. Bir nesne hakkındaki bilgi, o nesnenin o ana dek algılanışında değişikliğe yol açar. Ve o bilgi, o nesnenin kendinden önceki algılanışını, olumlayarak ya da olumsuzlayarak aşar ve o nesnenin yeni algılanma biçimine kaynaklık eder. Genelde bilimler alanında amaç özellikle insan bilimleri ve sanat alanında, nesnenin yeni bilgi temelinde ortaya çıkan yeni algılanış biçimi; nesnenin, ortaya çıkan bu bilgidен önceki algılanış biçimi tarafından kolaylıkla kabul görüp, benimsenmez, belirli bir dirençle karşılaşır. Bu nedenle bilgi üretimi temelde eleştirici kipliği içinde varolur. Bilgi üretiminin eleştirici yoluyla gerçekleştirilmesine aşağıda örnekler verilecek, ancak öncelikle eleştirinin ne olduğu üzerine Macherey'in şu belirlemesini analım: "Eleştirici terimi çok anlamlıdır: o bir yandan bir muhalefet jesti, bir suçlama, bir karşı yargıyı gösterir, öte yandan da en temel anlamda, pozitif bilginin sınırlarını ve bir eylemin olanaklılığı ve konumunu araştırmayı imler. (...) İkili düzgü ve cezbedici kurallar, ikincisi kurgucu ve formüle edici yasalardır. İkili bir sanat (tam anlamıyla) bir teknik, diğeri ise bilimdir" (1). Araştırma ve bir bilim olarak eleştirici, varolanın kabulü ve yinelenmesi anlamında üretilen betimleme ve haberdar olma düzeyi dışında işler. Bu eleştirici sürecinin işleyişi, bilgi nesnesinin varolan bilgisini atıp, nesnesine yönelmek yoluyla gerçekleşir. Bir ilk adım ya da başlangıç noktası olarak araştırma nesnesinin varolan bilgisinin atılarak nesneye yönelinmesi, anlaşılması güç bir konu olduğu kadar, maddesi yöntem anlayışının (eleştirici biliminin) odağıdır. Bu nedenle konuyu anlaşılır kılmak açısından birkaç örneğe başvururum.

Felsefesini kurarken Kant'ın yaptığı iş nedir? Kant'dan sonra gelenlerin onun yaptığı işi adlandırmışlardır, evet ama o, uğraşına başlarken yaptığı iş hakkında kendinden sonra gelenlerin bildiklerini biliyor muydu? Elbette hayır. Bilgisini üretmek üzere yönlendiği nesne, bilgi-bilme bağlanışının odağında yer alan 'akıl'dı. Akıl, Kant'dan önce de varolan bir nesnedir ve hakkında fazlasıyla (genellikle gizemli ve tinsel içerikli bilgiler bulunmaktadır. Ne ki, Kant, bu nesneye ilgili kendinden önce verilen bilgileri atarak ya da sorgulayarak yönelir nesnesine. Kant'da akıl (araştırma nesnesi) yine kendi kendisini inceleyerek ortaya koyar bilgi-bilme bağlanışını (2). Akıl kendi kendisi hakkında bilgi üretmesi bir yılanın kendisini, kuşruğundan başlayarak yiyip bitirmesi gibidir. Heidegger, 'kendisi gölgesinin üstünden ziplamak' diyor buna. Kant felsefesi bilindiği gibi eleştirel felsefedir.

Velasquez'in 'Las Meninas' adlı tablosu da bu konuda ilginç bir örnek. Sözümlü ettiğimiz yöntemsel yaklaşımı, Michel Foucault'un 'Las Meninas'ı okumasından çıkarıyoruz (3). Bu okumayı burada aktarmak olanagibi yok, ancak yöntemsel çıkarımları belirlemek olası. Las Meninas'ın nesnesi apaçık bir biçimde

Küçük Prenses Infanta'dır. İlginç olan şu ki, bu apaçıklığı (Las Meninas adlı tablonun bilgisini) atıp, doğrudan nesneye yönelinildiğinde Velasquez'in, bir resmin, kendi kendisini sorgulamasını resmettiğini görürüz. Resim, resmetmenin resmedilmesi bir resimdir. Bir diğer deyişle, resmetme eyleminin kendi mekanizmasını, gerçekliğini ele veren (bu anlamda da kendi bilinen gerçekliğini sorgulayan) bir resimdir, resmedilen. Hemen belirleleyelim ki, gerçekliğin (burada resim gerçekliğinin) kendini-sorgulayarak-elevermesini görebilmek, resmin önceki algılanış biçimini (betimini, haberini kısaca Infanta'yı) dışlayarak, çıplak nesneye yönelmek ile olanaklıdır. Las meninas, yağlıboya resim geleneğine eleştirel olarak yaklaşan bir örnek.

Çok bilinen bir örnek Marks'ın artık-değer çalışması ile ilgilidir. Artık-değer Marks'dan önce, Riccardo'nun da, Smith'in de üzerinde durdukları, 'bilinen' bir olgudur. Ne ki Marks kendinden önce de 'bilinen' bu bilgileri atarak, sorgulayıp dışlayarak yaklaşır nesnesine. Artık-değer Marks'da kendinden öncekilere kökensel olarak farklı, gerçek bilimsel bilgisine ulaşır. Yine bilindiği üzere Marks'ın çalışması Ekonomi Politikin Eleştirisidir. (4)

Son olarak, E.Husserli görüngü bilimini (fenomenolojisini) örnek olarak anmak yerinde olacaktır (5). E.Husserli, görüngü bilimine girerken, gerçekliği (özdele Başkasının Ben'i olgusunu) anlayabilmek için, öngözü olarak bir yöntem önerisinde bulunur. 'Reduction' adını verdiği bu yöntemin temelinde 'doğal davranış'ın ve 'doğal davranışın genel savı'nın paranteze alınması bulunmaktadır. Paranteze alma, yargısızlaştırma (epoche'ye uğratma) anlamına taşır. Ancak Husserli'nin yönteminin kavramak için 'doğal davranış' ve 'doğal davranışın genel savı' deyimlerini açmak gerekir. Doğal davranış, ve 'doğal davranışın genel savı' deyimlerini açmak gerekir. Doğal davranış, bilinen günlük yaşamadır. Walter Benjamin, yaşamın bölük-pörçük algılanış (Erlebnis) diyor buna. Alışılmış ölçü ve değerleriyle, alışkanlıklarıyla sıradan gündübirlik yaşamadadır. İkinci 'doğal davranışın genel savı', davranışlarımızın doğallaştırılan ve meşrulaştırılan temeldeki varsayımıdır. Bu varsayımlar, gündelik yaşamımıza yön veren kurallar, değerler tercihlerimizi belirleyen normlar, inançlar vb.lerinden oluşur.

İdeoloji pratikleri olarak genelde ekonomik, dinsel, kültürel vb. fetişlere dayanan bu varsayımlar, bizim için apaçık ve doğaldır. Yaşanan bu doğal ve gerçek dünyanın, kuşkuştürmezliğinin sorgulanması ya da yaşananın anlamı ve niteliği konusunda bilgi üretilebilmesi olanaksızdır. Onlar hakkında düşünülmez, onlar sadece yaşanır. Oysa bu alanda bilgi üretimine yönelik bilimsel düşüncenin ilk adımı, yaşananın farkına varılması, ona dışardan bakılmasıdır. Husserli, yüzümüzün başlangıcında acı gerçekliği olduğu gibi kabullenen insanlara seslenir bu yöntemiyle: varsayımla-

rınızı, doğal davranışınıza temel olan varsayımları paranteze alın, yargısız kılın ve ondan sonra nesneyi araştırın. Yaşam hakkında önceden verili yargılardan (bilgiden) kuşku duymadan yaşam sorgulanamaz. Eğer verili bilgi (varsayımlarınız) yargısızlaştırılmazsa, kişi bilgi nesnesinin varolan bilgisini çerçevesinde kahr ki, bu da varolan bilginin salt tekrarına (betimine, haberine) yolaçar ve gerçek bilgi üretiminin (eleştirinin) önünde köktenci bir engel oluşturur. Bir diğer deyişle açıklamaları gereken konum, yine kendisinin açıklaması olur.

Eğer, "dış görünüştü (ki gerçektir) ve şeylerin gerçekliği doğrudan çıkıyorsa, bilimler gereksiz olurdu" biçiminde ifade olunun bu epistemolojik gerekçe doğru ve geçerli ise -ki evet-, yukarıdan beri örneklerle sergilemeye çalıştığımız yöntemsel yaklaşım, gerçekliğin bilimsel bilgisine ulaşmak için öngözüdür. Bireyin kendi hakkındaki, başkası ve dış dünya hakkındaki bilgisinin gerçekliğini sorgulama eyleminin başlangıç noktasıdır. Ne ki, sadece 'başlangıç noktası'dır. Yoksa araştırmanın ya da bilginin kendisi değil. Çünkü öyle olsaydı Kant'ın bilinemezliği varlığını, Husserli'nin fenomenolojik özçüğe yönelişini açıklayamazdık. Bir nesnenin verili bilgisinin sorgulanarak ya da dışlanarak ele alınması eleştirici biliminin, araştırmaya başlamak için seçtiği bir yöntemdir o kadar. Ötesi, bilgi üretimine eşlik eden kuram geleneği ile ilgilidir. Bir diğer deyişle, araştırma sürecinin başlangıcı yukarıda sergilenen ve öncüllerin sorgulanması öngözüne dayanan köktenci yaklaşımdır, ancak araştırma sürecine de genellikle bir kuram geleneği eşlik eder. Araştırmanın bu kuram geleneği ile ilişkisi, üretilcek bilginin niteliğini belirler. Nesnenin bilgisi ile gerçekliğinin bire bir çıkıyacağı (en azından dil pratiğinin bu eksikliğe yazgılı oluşu nedeniyle) bilinir ya da, bir 'eğilim' olarak nesnenin bilgisinin, gerçekliği elevermesi, işte bu kuram geleneği ile olan ilişki tarafından belirler. Kuram geleneği ise kendi tarih-siz döngüsü içinde gerçekliği başlıca üç tarzda yaklaşmıştır: monistik, düalistik ve düalistik.

Kant

Hegel

Monistik yaklaşım, genel olarak ortaya-çağa dangası vurarak ve tüm gizemli açıklamaları kapsayan tanrı merkezli bakışıdır. İnsanın, insanla toplumla ve doğa ile olan ilişkileri tanrı merkezli bir bakış açısıyla 'açıklanır'. Bilginin öznesi, 'Bilen Tanrı'dır. Tüm gizemli ve bilinemeziyi yaklaşımların paytaştıkları bakışı monistik ve esas olarak güçlerini bu gizemliliklerinden ve bilinemezci oluşlarından alırlar. Bu nedendir ki, insanlardan, kendi temelleri ve kurallarıyla akıl ile değil gönlü ile kavranması istenir. Tanrı merkezli bakışının savı, akıl ile değil gönlü ile görülebilir olduğu yolundadır. Çağımızın birçok topluluğunda, bu ortaçağ bakışının hâla varoluğu, hatta egemen olduğu bir gerçektir.

Düalistik yaklaşım, insanmerkezli (antropocentrik) bir bakışıdır ve doruğuna Descartes ile ulaşır. 'Düşünüyorum o halde varım' tümcesinde özelenen; düşünce ve varlığın ayrışmasıdır. Monistik bakışı burada egemenliğini yitirir. Düalistik yaklaşımın tezahürlerini kuram geleneği içinde mekanik nedensellik dayalı birey/toplum, akıl/akıldış, alıyapı/üst-yapı, teorik/pratik, öz/biçim, soyut/soyut vb. ikili ayrımlar ve metaforlarda görülmektedir. Tanrı merkezli bir bakışıdan insan merkezli bir bakışına geçmek demek olan düalist yaklaşım, gerçekliği akılcı, dolayısıyla insanın bir

'öz'ü bulunduğu savına dayanan insanı (hümanist) bir yaklaşımı egemen kılar. Artık, inançla, imanla, itikatla, ruhla ve tanrıyla değil, akılla yaklaşıp gerçekliği. Descartes akılcılığının ortaçağ skolastisizmine karşı, yeni gelişen burjuvazinin elinde bayraklaşmasının nedeni budur. Günümüzde akılcılığın, Hume'cu bir deneyiciliği de yedeğine takarak geçirdiği evrim sonucu ortaya çıkan, pozitivist akılcı bilim ideolojisi, düalistik yaklaşımın tipik temsilcisi durumundadır.

Düalistik bakışı ise, 'düşünce' (Geist) merkezli bir bakışıdır. Doruğuna Hegel'de ulaşan düalistik yaklaşım, monistik yaklaşımın öznesi 'Bilen Tanrı' ile, düalistik yaklaşımın öznesi 'Bilen Düşünce'yi (Geist'i) oturtur özne tahtına. Esas olarak düşüncenin sürekli hareketi ve bu hareket esnasında çeşitli tarihsel dönem ve koşullarda tezahür ediş tarzı-ıktisine dayanan düalistik yaklaşım, kuram geleneğinin en gelişmiş 'açıklama' biçimidir.

Yukarıda (fazlaca) şematik olarak belirttiğimiz üç yaklaşım, kuram geleneğinin üç ayrı bakışıdır. Dikkat edilişse her üçünde de gerçeklik hakkında yargı-verici (bilgi üretici) özne, monistikte 'tanrı', düalistikte 'akıl', düalistikte ise 'düşünce' (Tanrı+akıl'dır. Her üçü de asıl gerçek 'öz'dürler. İşte genel bir anlam yüklediğimiz idealizm terimi bu kuram geleneğini imler. Ve bu gelenek çeşitli ideolojik ve politik iklim koşullarında, ekonomi biliminin, toplum ve siyaset bilimine, ruhbilime, biyolojiye kısaca tüm insanbilimlere ve sanata, bu bakışlarından biri ya da ötekiliye, ama çoğu kez de her üçüyle birlikte yaklaşır.

Bilim, sanat, gündelik yaşam vb. tüm alanlardaki varsayımlarımızda ve cabalarımızda belirleyici ve egemen bir rol oynar. Bu rol, ideolojik bilginin rolüdür.

Doğal olarak, eğer ideolojik bilgi, bilgi edinme sürecine sürekli egemen olsaydı, o zaman insanlığın yoldığı ilerlemeyi açıklama olanagibi kalmazdı. Bu nedenle insanlığın gelişim tarihi bir anlamda, ideolojik bilgi ile bilimsel bilgi arasındaki mücadeleden de tarihidir. Bu mücadele süreci içinde kuram geleneği,

önemli sarsıntılar geçirmiş ve her sarsıntı çeşitli bilim dallarının bu gelenekten kopmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kopuşları kuramlaştıran iki önemli düşünür T.Kuhn ve L.Althusser'dir. Ancak, önce bu kopuşları, 'dönüm noktaları' olarak adlandıran N.Rose ve arkadaşlarının yaptıkları sıralamaya analım: "Çağdaş bilimsel bilgi alanlarını inceledik, dört ana dönüm noktasına göre düzenlemek zorundayız. Kopernik'le dünya, evrenin merkezi olmaktan çıktı. Darwin'le insan, yaratıcının gözündeki merkezi konumuna kaybettir ve Freud'la bilincin, ruhun yapılaşmasındaki merkezi konumuna kaybettir" (6).

Kuram geleneğinden kopan bilimlere, bu gelenekten kayıtsız kalmadığı, egemenlik mücadelesini sürdürdüğü de bir gerçek. Örneğin, Darwin kuramının devrimci etkisi ve bilimselliği giderek spekülasyona uğramış, evrim kuramı, 'yaratılış kuramı' karşısında tam bir üstünlük elde edememiştir. Son yıllarda ölümlemez evrim kuramının değil, 'yaratılış kuramı'nın "resmi" bir zafer kazandığından bile söz edilebilir. Öte yandan Freud kuramına körelenen gerici ideolojik söylemlere ek olarak, tarihi maddesi görünüm altında W.Reich'in biyolojik özü, E.Fromm'un hümanist özü, J.Lacan'ın dil sorununa saplanan yapısalcı yorumları ile, Freud'un içgüdüler kuramının esa-

sen yetercis epistemolojisi, bu kuramın da bilimsel aydınlığa henüz kavuşmadığını gösterir. Marx'ın kuramına yönelik saldırıların ise, hiç aralıksız sürdürüldüğü bir gerçek. Yaratılmak istenen bulanıklık ve muğlaklığın özellikle dogmatik ve ortodoks Marks yorumlarında başarı kazanmış gözlenebilir. Sadece Kopernik'in güneş merkezli uzay görüşü kuram geleceğinin saldırılarına direnmis görünüyör.

T. Kuhn, bu ve benzeri gözlemlere dayanarak, doğabilimlerin bir paradigma (bilim adamlarının üzerinde uzlaştıkları genel kuramsal çerçeve) oluşturduğunu, insanbilimlerin ise henüz aralarındaki mücadele sürdüğünden egemen bir paradigma oluşturmadığını ve bu yüzden de 'Bilimsel Devrim'lerin en azından bugüne dek doğabilimlerinde gerçekleştiğini belirtmektedir(7). Kuhn'un kuram geleceğinden kopmalarıyla aynılaştırdığı 'Bilimsel Devrim' kavramı; bir paradigma içinde gelişimini sürdüren 'normal bilim'in, belli bir gelişmişlik evresinde ortaya çıkan 'çatışkılar' (anomalies) sonucu içine düştüğü bunalımdan kurtulmak amacıyla, bu paradigmadan ayrılarak, yeni bir paradigma oluşturmasıyla tanımlanıyor. Örnek olarak verebileceğimiz Galileo ve Newton fiziği, Descartes'çı bir akıcılığa dayanan mekanik nedensellik ve Hume'cu bir ampirizmin oluşturduğu paradigma içinde yer alırken, fizik bilimler, gelişmelerinin bir aşamasında (Einstein ve Kuantum Mekaniği) bilimsel bir devrimle bu paradigmadan ayrılır ve salt matematiksel ve olasılıklı nedenselliğe dayalı yeni bir paradigma içinde yer alır. "Yeni paradigma ile eskisi arasında hiçbir benzerlik olmadığı gibi birbirleriyle karşılaştırılmazlar da" (Kuhn 1970, s.102).

T. Kuhn'un kuramındaki başlıca açmaz, bir paradigmadan yenisine geçişin mekanizmasını belirlerken ortaya çıkar. Bir paradigmadan yenisine geçiş, bilimsel bilgi üretimine ve kanıtlamalara dayanmaz, "Paradigmalar arası çatışma, kanıtlamalarla çözümlenebilecek türden bir mücadele değildir" (Kuhn 1970, s.148). Yeni paradigmanın kabulü ikna ve

propaganda türü ideolojik araçlarla sağlanır. "Bu konuda ne isbat ne de yanlışlık söz konusu değildir" (Kuhn 1970, s.151). Yeni paradigma, o bilim dalındaki bilimadamları topluluğunun (practitioners), üzerinde uzlaştıkları "işlevsel, kavramsal, kuramsal, yöntembilimsel savların kesinlikli (abc) bir bütünüdür" (Kuhn, 1970, s. 42).

Açıkça izlenebileceği gibi, bilimsel disiplinin bunalıma girdiği varsayımından hareket eden bilimadamlarının, üzerinde uzlaştıkları yöntem kavram ve kurallar bütününden kabulü ve eskisinin reddi mekanizmasına dayanan bu bilimsel devrim anlayışı: kuram geleceğinden bir kopuşu öngörmediği gibi, bilim adamlarının kural geneşince koşullu 'kendiliğinden felsefeleri'nce belirlenmiş varsayımlarına dayalı uzlaşmalarını temel almaktadır. Eğer bilimadamları arasında uzlaşım sağlanmazsa, bilimde olduğu varsayılan bunalım sürecidir. "Ama işin garibi şu ki... Bilimde bunalım olduğunu söyleyen bilimadamları var. Bunlar birdenbire kendilerinde şaşırtıcı bir felsefe yeteneği buluyorlar"(7). "Bir kriz söz konusuysa, bunun bir bilimin dönüşümünü sandıkları gelişim anında gelen gözle görülebilir ve görülmeye değer bir felsefi kriz olduğunu düşünmek eğilimindeyiz. Nöbet geçiren çocuklar gibi, kriz sandıkları şey karşısında nöbete tutuluyor bilginler. (Bu bilimadamlarının kendiliğinden (spontan) -günübirlik felsefi) bu kriz sırasında birden bir kendini gösterivermiştir"(8). Kuhn, bilimsel disiplinlerarası ilişkileri ve hele günümüzde giderek artan yöntem ve teknik alışverişlerini dikkate almamaktadır. Bu yaklaşım, bilimlerin eşitsiz gelişme yasası doğrultusundaki ilerlemelerini gözlemlediği gibi, insanbilimlerini de 'bilim' statüsünde görmemektedir. Bu tavrı elbette, arka planda tarihsel maddeciliğin bilim olmadığı şeklindeki, kuram geleceğinin savını içerir. Burada ancak çok genel yönemeleri üzerinde durabildiğimiz Kuhn'un 'bilimsel devrim' kavramına benzer bir kavramı L. Althusser ileri sürer, 'Bilgisel Kopuş'

Ne ki, Althusser'i Kuhn'dan ayıran en temel öge, Kuhn'un uzlaşımçılığına karşın, onun köktencilikidir. Kuhn'da bilimsel devrim (yeni paradigmanın kabulü) ancak bilimadamları arası ideolojik ikna yöntemine bağlıdır. Althusser'de bilgisel kopuş, bilimsel bilgi üretimine, (Kapital'in yazılışına ve dolayısıyla tarıhbiliminin kuruluşuna) dayandırılır. Kuhn'da bilimsel devrimler sürekli iken ve salt doğa bilimlere özgü iken, Althusser'de bilgisel kopuş, bir kezlik ve bilgi alanları ayrımı güdülmeksizin, bilginin

Husserl

kendi ideolojik geçmişinden (kuram geleceğinden) devrimsel bir ayrılmayı ifade eder. Özetlersek, Kuhn'un uzlaşımçı (felsefi akıcı) ve doğabilimlerini ilgi alanı olarak seçen, Althusser'in ise köktenci ve tüm bilimler arası ilişkileri gözeten kuramlaştırmaları temelde farklıdır. Kuram geleceği, Kuhn'da bilimlerin gelişim ve kullanın tarzlarını (en azından bilim felsefesi aracılığıyla) denetleme eğilimindedir. Althusser'de kendisinden kökensel anlamda kopulan ve bilimsel bilginin mücadele alanı ve hedefi olmaktan kurtulmayan bir konumdadır.

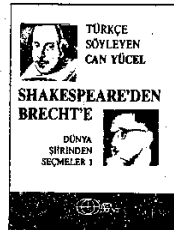
Yazmamız başından bu yana izlediğimiz serüveni özetlersek: belirli bir nesnenin bilgisi, o nesnenin önceden verili bilgisinden köktenci bir kopuşun sağlanması (paranteze alınması ya da yargılaşılması) da diyebiliriz buna) ile başlayan ve yine bu nesne ile ilgili kuram geleceğince ortaya konan açıklama tarzına (ki genellikle paranteze alınan önceden verili bilgi ile çakışır) yönelik eleştiri ile üretilir. Bu, o nesnenin kendi geçmişiyle yönetilen müdahale, şeklindeki bir araştırma sürecidir.

Şimdiye dek doğa ve insanbilimlerle ilgili tabloyu sematik de olsa sergilemeye çalıştık. Peki sanat alanı ile ilgili durum nedir? Sanat kuramı ne durumdadır? Bu yazının başka araştırmalara kaynaklık edebilmesi için ufak da olsa bir belirlemede bulunabiliriz. Kuram geleceğinin, sanat alanında ahlakı kestiği, buyruklar, kurallar ve yöntemler önerdiği bölümüne genel olarak 'Estetik' denir. Ne gariptir ki, diğer bilgi alanları kuram geleceğinin egemenliğine karşı sürekli bir mücadeleyi yürütürken, tersine sanat alanında estetiğin söylevi bastırıcı edilir, ona ayrıcalıklı bir yer verilir. Bunun elbette istisnaları vardır. Estetiğin önemlice bir yasalardan demetini içeren ve Aristo'dan bu yana süregelen yansıma kuramı geleceğine başkaldıran ve bu geleceğin eleştirisi ile sanat kuramı üretimine yönelen Brecht, bu istisnaların başında gelir. elbette, estetiğin historicist ve hümanist yansımacılığına karşı Brecht'den bu yana epey yol alınmıştır. Ancak bu yolu incelemek de ayrı bir araştırma konusudur.

NOTLAR

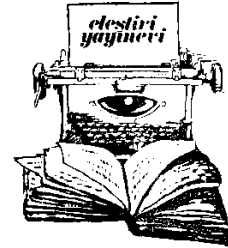
- 1) Macheery, P., A Theory of Literary Production, London, Routledge and Kegan Paul, 1978, p.3
- 2) Kant, E., Critique of Pure Reason, (Kemp Smith) Kr.d.v. S.201n - 202n (dipnot) 1787 basım.
- 3) Foucault, M., "Les Mentiras", TAN, sayı 3/4, 1982, s.56-69
- 4) Marks, K., Kapital, C.I, Sol yay. Ankara 1975, s.203-211
- 5) Uygur, N., Edmund Husserl'de Başkalarının Ben'i Sorunu, İstanbul, İÜ Ed.Fak.Yay. 1972
- 6) Rose, N., Adam, D., (ve arkadaşları), "Psychology, Ideology and Human Subject" in, Ideology and Consciousness, No. 2, Octobre 1977, p.38
- 7) Kuhn, T., The Structure of Scientific Revolution, London, The University of Chicago Press, Ltd. 1970
- 8) Althusser, L., Lenin ve Felsefe, İstanbul, Birkin yay. 1975, s.47
- 9) Althusser, L., ibid. s.48

ŞİİR-MÜZİK KASSETLERİ DİZİSİ ÇIKTI...

- Kasetlerimiz şiir kitapçığı ilaveli ve özel kutu içindedir.
- Fiyatı 2000 TL. (KDV dahil) PTT gideri alıcıya aittir
- Ödemeli istekler: YENİ DÜNYA P.K. 91 SİRKEÇİ-İSTANBUL

YAPIM: YENİ DÜNYA PLAK ve YAYINLARI İST. 522 37 56
Dağıtım: İST/MELODİ (522 71 06) ANK/ADA (324272)

KLODFARER CADDESİ 41/32 CAĞALOĞLU

yöntem dizisi

- ESTETİK ve POLİTİKA
Ernst Bloch - Georg Lukacs - Bertolt Brecht
Walter Benjamin - Theodor Adorno - Fredric Jameson
- EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE
Terry Eagleton
- KENDİNİ OKUMAK
Güven Turan

edebiyat dizisi

- TRAJEDİ
Vladimir Mayakovski
- ZAMAN ONARAN SAAT
Mehmetcan Koksat
- HAIN
Jerzy Putrament
- TÖREN PROVASI
Akif Kurtuluş

ekonomi dizisi

- ULUSLARARASI EKONOMİDE
İKİNCİ KRİZ (SECOND SLUMP)
Emek Müskel

İSTANBUL FAKÜLTESİ İKTİSADİ İLMLER FAKÜLTESİ İKTİSADİ İLMLER BÖLÜMÜ
ANKARA'DA YENİ DÜNYA P.K. 91 SİRKEÇİ-İSTANBUL

68. YILINDA

İŞGALE DOĞRU İZMİR'DE KÜLTÜR

Dr. Ziya SOMAR

15 Mayıs 1335 (1919) sabahı birkaç "İtilaf" gemisi koruyuculuğunda bir Yunan zengininin "İane" ve armağanı olan Averof'la birkaç Yunan teknesi, ilk "isula kuvvetlerini" İzmir rıhtımına saldırları zaman, bununla Türk "milli vidadında" yepyeni bir ürprişin uyanacağı, o zamana kadar duyulmamış bir "İdrakin" ilk acı tecrübesi ile yeni bir "vatan bilinci"ne varılacağı, belki çok az insanın aklından geçebilmişti.

Başında "hukuk-i hükümeti"yi temsil eden bir valisi, bir askeri garnizonu ile İzmir, koparılmaz ve alınmaz bir "Vilayet-i Şahâne" idi ve bu gösterişli teminat, yıllarca, onun hiçbir biçimde başkasına mal edilemeyeceği hakkında güçlü ve kesin bir kanıt yerine geçiyordu. İşte bu genel kanı iledir ki bir gece önce, Amir-ı Caltrop tarafından ve "görülen lüzum üzerine" İzmir'in işgal edileceği "Sâdâret"e bildirildiği ve bunun hakkında henüz hiçbir karşılık anlaşılmaya zaman bırakılmadan, ertesi sabah, işgale "bilfiil" başlandığında, hükümet, bu olayda bir aşırılık göremeyecek, İzmir Valisine "kemâl-i sükûna davranılıp hiçbir müdafaa ve kargaşalıha meydan verilmesi ve herkesin işi ve gücünde bulunması" emredilecekti. Sorunun yalnızca "Mütareke hükümlerince" yürütülmesi bir "çihet-i tatbik" olmaktan fazla bir anlam taşımadığına halkı inandırmak için bütün "resmî ağzılar", bir "belâgat tezahhürü" halinde çalışmıştı. Nice yakın olaylarda birbiri ardınca ve bir şimşek hızı ile Türk varlığından parça parça vatan köşelerinin koparılıp başka ellere bırakıldığı her kara günde, devletin, boynunu bükerek halkı sükûnete çağırış duyulmuş, görülmüş şeylerden değil miydi?

Osmanlı Hükümeti, o zamana kadar İzmir'de yalnız "hak-iki mülkiyet-i hükümeti"ni temsil edecek bir siyasal makamdan başka herhangi bir "Türk şehri"ni fark edecek halde değildi. Çünkü İzmir, "tamamiyeti" içinde, ne kültürü ile, ne tarih bilinci ile, ne yapısı ve yaşama bilinci ile, böyle büyük bir Türk şehri hali taşımaktan çok uzak, ancak "Çavur İzmir" damgası altında dünya ticaretine zenginlik sağlayan bir "sömürge liman" gibiydi. Aşağıdaki satırlar, 1912 yılında Türk Yurdu dergisinde yayınlanmış bir mektuptan alınmıştır ve bu yargılarımızın açık bir kanıtı halindedir:

"İzmir ve Türkler: Anadolu'nun medeni bir şehri hayal edenler şüphe yok ki İzmir'i birinci derecede görürler. (...) Yenikale'den geçince Körfezin şarkının sonunda bir kitap yığını manzarası gösteren İzmir, serviler, kubbeler ve minarelerle karışmıştır. Tepe üzerinde Venedik'ten kalma, eski Kadifekale'nin yıkık ve harap duvarları, birkaç saat uzakta görünür. Kordon denilen uzun ve geniş rıhtım, pek latiftir; yarı her zaman ticarete ait eşya ve arabalarla, büyük bir coşgunluğunu Türkler'in teşkil ettiği hamallarla doludur. Rıhtımın bu kısmı üzerinde ticaret müesseseleri, bankalar, acentalar ve Yunan kahvehaneleri var. Daha ilerde otel, birahane, sinematograf binaları. Bu taraf İzmir'in İstanbul'da bile bulunmayan güzel bir gezi yeridir. İçeriye doğru gidiniz "Frenk mahallesi" denilen zengin bir çarşı göreceksiniz. Bu muhitte chemmiyetli bir yer tutan mahalleler, geniş ve temiz, binalar yeni ve süslüdür, çünkü yabancıların yerleridir. Türklerin oturdukları yerler, -birkaçı istisna edecek- hepsi dar ve intizamsızdır. Bihassa biraz zahmet edip de daha yüksük... taraflara çıkarsanız, adeta köy kubbelerine benzeyen evler hatta barakalar

GECİKMIŞLIK

Gecikmişlik rantiyla beraber geliyor ve bir tır ölü toprağı olarak tanımlanıyor. Gecikmiş bir Cumhuriyetçi olarak Dr. Ziya Somar (1906-1978) da benzer bir kaderi yaşadı. Eserleri hiç ilgi toplamadı. Oysa ilk kitabını 1939'da Bergson üzerine çıkardığında, mesela bir Peyami Safa bile pek genel geçer bir şekilde de olsa değinmek durumunda kalmıştı. Türkiye'deki üniversite reformundan sonra Türkiye üniversitelerinden alınmış ilk felsefe doktorası ona aitti ve Mehmet İzzet üzerineydi. Mesrutiyette ve iç savaş yıllarında büyüdü. Hep bir saf cumhuriyetçi olarak kaldı. Yalnız.

Ahmet Şuayyıp'dan Hoca Tahsin Efendi'ye kadar basılmamış bir çok kitap yazdı. İzmir işgalinin Sosyal Tarihi adlı çalışmasının bir bölümü olan bu yazıyı, daha çok bir kendini koruma ve beraber ama insanlık ailesine katkıda bir eşitlik arayışı ile beslenerek yaşamak arzusuna bağlayıp öyle okumak gerekir.

Gecikmişimizde paha biçilmez değerler bulmak için yola çıkan define avcılığının kültürümüzde katacağı bir şey yok. Tersine daha da yarılsın: "Başkaları araştırır ben de soyutlarım, işte sana yeni anlaşıyor". Bu, araştırma çabalarına aşağılayarak yaklaşan tavrın da pek zengin soyutlamalar yapabilmeye tesadüfüne bağlı kalacaktır. Geçmişin değişmesi ile onunla hesaplaşmak aramızdaki kısa yolda pek çok tuzak var. Biri de onu abartmak. Hem yeterince üzerinde çalışmadığına bağlayarak abartmak, ki bu geçmişteki bilinmeyen değerlerin bilinmesiyle makus talihin tersine dönüşeceğini savunmaktır. Hem de tekil parçalar üzerine araştırmaları sürekli pohpohlayarak toplu bakış ve teorik müdahale arayışlarını engellemek.

Yine de şöyle: Geçmişin gecikmiş cumhuriyetçilerinin sessizliğe bırakılmış, zenginlik taşıyan çalışmaları da "bize" kaldı; "biz" sorumluyuz. SOMAR bunlardan biri.

OSMAN ÇUTSAZ

göreceksiniz. Bu yerlerin uçurumları benzeyen kırılı yollarında, geceleri fener bile yannmaz. Muhacir Tatar ve Giritliler'in hepsi burada otururlar. Şimdi de zavallı Trablıslılar burada görülmeye başlandı.

Şu acele bakıştan anlaşılır ki, İzmir'in bir kısmı zengin ve ileri mühim bir kısım ise fakir ve istihla muhtaçtır. İzmir ticaret şehridir, maatteessüf başka yerlerimizde olduğu gibi, bu kadar mühim bir serveti ecebiller yutuyor. Bu yutma işinde Rumlar, Yahudiler de büyük lokmaları alıyorklar. Fakat en büyük parçaları dışarıya akıyor. Türkler şehirlerinin ticaretinden tamamen nasipsizdirler. Çünkü hepsi memur, kâtip veya işçilerdir. İşsizler her sene bir iki ay Aydın vilayetinin ruhunu teşkil eden incir mahsulünde iş bulmasalar, bilmem ki bu biçareler ne yapacaklar?..

(...) Türkler burada tembel bir hayat içinde yüyüyor. İnsan yollarında her yerde dağınık perişan duran yüzbinlerce hamallı, işsiz fakat sağlam yapıpı hamallı görüldüğüne ağılamaklı oluyor.

Çünkü, İzmir gibi bir şehrin Türkler'i bu halde ise Anadolu'dakiler kimbilir ne haldedirler?... (1)

Anadolu'daki Türk toplum hayatının bundan daha hazin olduğu kabul edilebile fakat İzmir'deki bu durumun, Türk tarihi ve sosyal yazgısı üzerindeki etkisi, kendini çok daha başka bir açıklıklı sonraları ortaya koyacaktır. Ancak bu farklı koşulların kötümser tablosu, yalnız bu tarihlerde ve herhangi bir gözleminin kararlı duyugusu ile çizilmeli sanılmamalıdır. Bu yazının çıktığı tarihten çok önce, 1890'da, İzmir'de yayınlanan Hizmet gazetesinde bir "Makale-i Mahsus" başlığıyla okuduğumuz şu satırlar da aynı gerçeği yansıtmıyor mu?

"Aydın vilayetinin merkezi olup, bundan yüziki sene evvel, ticaret bakımından ecebillerle münasebete girmiş olan "İzmir" şehri, mevkiice haiz olduğu fevkalade istidat ve kabiliyeti çiheti ile gündün güne bir taraftan büyüdüğü gibi, bir taraftan da ticaret dairesinin genişlettiğinden, bugün "saltanat-i seniyeye" merkezi olan "Dersaadet"ten sonra "memalik-i mahsus"i şahâne'nin birinciliğini ihraz etmiştir.

(...) Pek az zaman içinde yüzde 65 nisbetinde genişlemiş olan bu şehrin bugün-

ki umumi halini içerden ve dışardan bir tetkik ve tefiş gözüyle inceleyecek olursak, göreceğimiz vaziyet garp sahilleri noktasından, kendisine düzgünle yalanan bir güzellik vermiş doksan yaşında bir kadın halinden başka birşey değildir.

(...) Şimdiki halde Biga sancağı ile Hüdavendigâr, Konya, kısmen Ankara, Adana, Halep ve Cozayır Bahri-i Sefid büyük vilayetlerinin ihtalat ve ihracatına ticaret merkezi olmuş olan işbu şehrin sakinlerinin, günlük işlerini ve dört nala ilerlemekte olan ticari muamelelerini üzerine alarak, büyük bir ve belki de birden ziyade borsası, gayet geniş yollarla varı meydanları ve yangın gibi hân-ü mahsus (ev yılan) afetlere karşı cesim havuzlu çeşmeleri ve hâle insanların gezip dolacakları, muntazam, umumi bahçelerle tiyatrosu ve daimi surette müracaat erbaba açık ve bir şehrin başlıca şan ve şerefini arttıracak kütüphanesi ile müzahanesi bulunmak icabattan iken, en geniş rıhtım şirketi tarafından açılmış olan, rıhtım muvazı yoldan maada on arşın geçen bir yolun bulunmaması borsa muamelelerinin adı bir kahvede cereyan bir meydan ve bütün memleket dahilinde ettirilmesi ve bütün memleket dahilinde bir meydan bile bulunmaması gece ve gündüz ve senenin her mevsimi ve ahali'nin bir kısmı için rıhtım boyu ile iktilfa olunarak bahçeden eser görülmemesi helle kütüphanesi ve müzenin vücudundan geçtik lafzının bile birer -lafz-ı bimanâ-zannedilecek kadar meçhul kalması ve bir takım memleket güçlerinin ahlak ve terbiyelerini bozmaktan başka birşeye yaramayan "Café chantant"ların tiyatro yerini tutması, hâle vakıf bulunmayanların bir delil gösterilse bile itimat edebilecekleri noksanlardan değildir. (2)

Fakat devlet gözünde ve "devletli"nun iyimser idrakinde gerçek, pek de böyle değildir. Bu yazının İzmir gazetelerinden birinde çıktığı tarihe yakın bir yılda (1305-1889) da "İnayet-i mahsus"i Hümayun"la İsveç'teki üçüncü "Müstegrikler Kongresi"ne delege olarak giden Ahmet Mithat Efendi geçerken uğradığı İzmir'in özellikle gece manzarasını anlatmakla bitiremeyecek, Kordon boyunca süsleyen yapıların, caddeleri sıralayan büyük ticaretanelerin taşıdıkları isimlere, ait oldukları uluslara bakmayarak, İzmir'in "sâye-i inayetvâye-i hazret-i

şahâne" gösterdiği "terakkiyat"tan hayretle bahsedecektir: "Fransa'nın Marsilya'sına, Almanya'nın Hamburg'una, Avusturya'nın Trieste'sine karşılık olan ticaret benderimiz İzmir'in, gece yaklaştığı vakit, gerek Kordonboyundakibinlerce fenerleri ve gerekse eski ve yeni mahallelerin ziya saçan pencereleri ile parlı parlı yamamış, hakikaten pek büyük bir şeydir. İzmir'i son gömüştüğümüz zamandan beri onüç sene, ziyade geçmiş olduğundan, (bu onüç yıl Abdülhamid'in tahta çıktığından beri geçen zamandır ve bu buluş ile "murahhas-ı mahsus"un, "hâkîp-ı Hümayun"u minnet ve şükran duyulması) nasıl sunduğu göden kaptırmamalıdır. (Z.S.), benim gördüğüm vakitler Karşıyaka denilen yer pek küçük bir köy olup onun muhtabli olan Göztepe ise adeta umrından tamamıyla uzak iken o müddet zarfında bu iki yere o kadar yüksek binalar yapılmış ki, memleketi hem en misil büyümüş, terakkinin bu derecesini daha İzmir'e varmadan yalnız ezberimde kalmış olan eski İzmir ile şimdi gördüğüm ışıkların mukayessesi bana anlatmıştır. (3)

Ahmet Mithat Efendi'nin "manevi evlatı" sayılan Ahmet Rasim de onbeş sene sonra, yani 1320'de irade-i seniyeye ile mübarek Hicaz demiryolunun açılışına giderken İzmir adlı "vapur-u hümayun" ile bu şehre uğrayacak ve İzmir'in bakım ve yapımı halini öylesine övdükten sonra helle "Kışla-i İdadî, Hamidiye Sanayi Mektebi" gibi büyük binalara hayran kalacak, en çok dikkatini çekecek olan anıt da "velimet-i muazzana ve mükerrem şehriyâr-ı kutsi-i şim Efendimiz Hazretlerinin" saltanat ve hilafet tahnata oturduklarını yirmibininci yıldönümü gerefine Kışla-i Hümayun meydana dandiken sarı kulesi olacaktır. (4).

Oysa aynı şehir Avrupa'nın gözünde "siyasi mülkiyeti ve tamamiyeti" kime ait olursa olsun, bir Avrupa şehri idi. Fransız onda Fransız Akademi'nin bir limanı; İngiliz, Britanya sermayesinin yarattığı bir müstemlece şehri; İtalya, Napoli'nin bir mahallesi görecekti; fakat bütün bunlardan çok, şehir üzerindeki manevi "sahipliğini" gitkice tüm Hristiyan dünyasına kabul ettiren "Rumlar" olacaktı.

Gerçek İzmir'in kenar ve uzak Türk mahalleleri dışında ve "Rum reaya"nın sessiz ve kendine kapalı hayatları üstünde, az çok "muhatar" bir "koloni bölgesi" meydana getiren ilk girişimler, ticaret kurumlarından önce, eski bir kapitülasyonun Fransız kilisesine tanıdığı seçkin haklardan yararlanarak meydana getirilen "Katolik kurumları", yani kilise, okul ve yardım kurumları olacaktı.

Kanuni'nin Fransız devleti ve Fransız teb'ası için kabul ettiği 1535 tarihli ilk "imtiyaz-kapitülasyon" anlaşmasının birinci maddesi din özgürlüğü ile beraber, tüm sivil haklarda da geniş bir özgürlük tanıyor, dolaylı olarak Fransız etnikliği'nin hemen hemen tüm Hristiyan teb'anın koruyucusu haline getiriyordu: "Din sorununda, devlet şunu güçlü bir biçimde vaded, kabul ve bağışlamıştır ki, tüccarlar, memurlar ve kralın diğer tüm "teb'ası", hiçbir nedenle rahatsız edilmeyecek. Kadı, Sancakbeyi, Subaşı veya "Babâli"den başka herhangi bir "memakam" tarafından yargılanmayacak; kendisi istemedikçe ve dilyle zorlanmadan açıklanmadıkça hiçbir kimse Türk sayılmayacak ve Türk olmayacak, herkes dinini muhafaza etmekte özgür olacaktır. (5)

İlk bakışta yalnızca bir din imtiyazı ve özgürlüğü niteliği gösteren bu

"kapitülasyon" gerçekte özellikle ticaretin kayıtsız şartsız özgürlüğüne, devletin garantisini bağlamakla sınırlı "makamat-ı mübareke" denilen kutsal ve çevresile beraber hemen tüm Hristiyan toplumlarının bulundukları yerleri kucaalayacak, bundan, az zamanda siyasal gelişmeler meydana gelerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun zararına, yabancı "nüfuz bölgeleri" ve ekonomik rekabet alanları doğacaktır.

Nasıl ki: "Bu zamana ait siyasal vesakalar, Fransa'nın bu yoldaki teşebbüslerini aynı zamanda kâh "Marûni" katoliklerin, kâh "Mirdita"lıların, kâh "Cezayir-i Bahr-i Sefid"de bulunan Latin papazlarıyla "Kudûs-i Şerif" bayrağının, İstanbul'daki Cizvitlerin, Kudûs-i Şerif'teki "Per"lerin, Kıbrıs, Halep, Irak, İzmir, Suriye ve Mısır'daki Hristiyanların lehine olarak kullanılmıştır. Öncüdüncü Lüi'nin bu siyaset tarzını tutması, Osmanlı memlekelerinde manevi bir nüfuz yürütmesi ve teb'a-yı Şâhâne'den olan Hristiyan akvamın katolik mezhebine bağlanmasında ılerde düşünülen bazı siyasal amaçların elde edilmesi amacıyla da, yani amaçları. En önemli sorun, Kudûs-i Şerif'teki "makamat-ı mübareke"nin güvenliğine altına alınması idi. Çünkü bu makamlar, Rum ve Ermeniler ile Latince arasında çekimeli bir konu olup Latince'nin üstünlüğünü noktasından o ana kadar hükümdarın "lütüf"u olarak bağışlanan fermanlar, bu yerleri her iki tarafın imzaladığı bir anlaşma şekline sokarak "Kudûs-i Şerif"de Fransızkonsolosu tayininde başarılmıştır."(6)

Boylece mesela 1673 tarihli yeni bir kapitülasyonun üçüncü maddesinde "Galata'daki Cizvit ve Kapusen Perlerin kiliselerinde daima yararlanmaları; Kapusen kilisesinin yanması nedeniyle yeniden yaptırılması; İzmir'de, "Sayda"da, "İskenderiye"de, kısaca imparatorluğun diğer tüm "mulhakat"ında Fransızkiliseleselerine dokunulmadığı gibi, kendilerinin hiçbir para istememesi ferman olunuyor, 1740 tarihli bir başka kapitülasyonun 33. maddesinde de şöyle deniyordu:

"Eskiden beri Kudûs şehrinin içinde ve dışında "Kamamiye" kilise civarında yerleşmiş olan Fransız din adamları, oturdukları ziyaret yerlerinde hiçbir suretle rahatsız edilmeyecekler, öteden beri ellerinde bulunan bütün yerler, evvelce olduğu gibi ellerinde kalarak bu sebeple işlerine karışılmayacak ve herhangi bir vergi bahanesi ile iz'ac olunmayacaklardır. Eğer mahallinde muhakeme olunmayacak herhangi bir dava açılacak olursa, Bablâli'ye gönderilecektir."(7)

Görüldüğü ki, Akdeniz çevresile İzmir ve çevresindeki "müstemle kuruluşu", Avrupalıların diğer kara parçaları üzerinde somutlaştırma yöntemlerine benzeyen bir işleyiş, önce dini yayımlar halinde başlayacak, sonra bu yayımlar siyasal ve ekonomik yerleşmeyi hazırlayacaktır.

Her ne kadar Fatih'in Bizans kilisesine tanıdığı "dini imtiyaz", Rum ve diğer Ortodoks azınlıklar için de bir "hak" teşkil etmiş iseydi de, "reaya"nın tüm sivil hakları devlet emrine bağlanmış olduğu için, bu berikler, hiçbir zaman kendiliğinden bir özgürlük elde edemeyeceklerdir. Bu nedenler kapitülasyonların Fransız uyruklulara tanıdığı "hak"lardan kendi ekonomik ve politik gelişmeleri için yararlanma yollarını arayarak 18. yüzyıldan sonra güçlenecek olan "Rus himayesi"nden önce, "Fransız himayesi" ile kendi varlıklarını korumaya çalışacaklardır.

Fransız imtiyazının bu "himaye" politikası ve "nüfuz ticareti" ise İstanbul'dan çok taşrada, özellikle İzmir'de gelişerek az zamanda İzmir tam bir Fransız "Hinterland"ı haline gelecek, Fransız dili Türkçe ile yansacak, Mektarist ve Lazarist cemiyetlerin yönettikleri Fransız okulları ileri gelen Türk aile çocuklarının eğitim ve kültürleri için başlıca yüksek öğrenim kurumları olacaktır.

Bu durumun, İslam-Türk psikolojisinin de yarattığı tipik davranış farkları, İstanbul ve İzmir'deki Müslüman toplumlarının Hristiyan "cemaatler" karşısında takındıkları birbirinden ayrı "tolerans" halleri ile pekâlâ belli olmaktadır. Gerçekten de İstanbul'da "reaya"nın ancak kendi kiliseleri içine kapanıncı tasımayan din hayatları, İslam cemaati ile temas ve kaynaşma noktalarını o kadar kaybetmiştir ki, bunun sonucu her iki din cephesi git-tikçe birbirine karşı daha hoşgörüsüz ve tutucu bir karakter takınacak, buna karşılık İzmir'de bu ayrı cemaatler arasında dikkate değer bir hoşgörü ve kayıtsızlık, Hristiyanlığın burada daha rahat gelişmesine ve azınlıkların hayatını daha açıkça himaye etmesine imkan verecektir.

İşte 1665'de, yani Fransa'da Richelieu'nun, Osmanlı Devleti'nde Köprülüler'den Ahmet Paşa'nın egemen olduğu sırada, İstanbul'da başlayarak, Adalar, İzmir, Atina ve çevrelerdeki Katolik kiliseleri gezmek ve uzun bir "dini ziyaret" yapmak üzere, Fransız sefiri de Lettaz Montelet'in davetiyle, Fransa'dan İstanbul'a gelen Kapusen rahiplerinden Robert de Drieu'nun bir dostu için kaleme aldığı "seyahatname", bu konuda dikkate değer izlenimler taşımaktadır. Fransa ile Osmanlı Devleti arasında oldukça bulanık ve gergin bir siyasal havanın ortaya çıktığı bu yıllar içinde, rahibin büyük bir cesaretle yaptığı gezinin, özellikle İstanbul ve İzmir'e ait notları, her iki şehrin İslam cemaatlerindeki dini davranış ayırtıklarını kuvvetle canlandırmaktadır.

Fransız yazarı "Türkiye'nin Hristiyan memleketi" denildiğine işaret ettiği Sakız'da sekiz "Capucins" papazı ile bir Fransız manastırının bulunduğunu, nüfusun ise 8000'i Katolik, 23.000'i Rum ve ancak 3000'inin Türk-Müslüman olduğunu söyledikten sonra İzmir'den bir davet aldığını bildirir. Orada "dini vazaları" için kalabalık bir Fransız Katolik cemaati ile beraber, hergün lümanı dolduran sayısız gemilerin tayfalarını bulacağını haber verdiğinden, o da daveti sevinerek kabul eder. Geçtiği birçok yerlerde, özellikle İstanbul'da bir hayli zorluklara uğradığı ve temsil ettiği "dini misyona" karşı oldukça sert tepkilere direnmek zorunda kaldığını belirten rakip, İzmir'de bu havanın değiştiğini dikkati çeker. Ona göre: "İzmir şehri, Doğu'nun en kolay ve rahat yaşanabilen bir şehri olmak nedeniyle, ticaret hayatının en zengin yerlerinden biridir." (8) Burada şahsına karşı büyük bir saygı gösterildiğini, kıyafetinin çok sade, hatta "fakirâne" olmasıyla çok yumuşak yürekli olan gerçek Türkler tarafından saygıyla karşılandığını ve her yerde rahatça dolaşabildiğini söyleyen Fransız rahibi, her haliyle hissettirmekte-dir ki, burada kendi memleketinde gibidir ve buradaki Fransız egemenliğinin farklı etkisi, farklı ve türlü cemaatlerin birbirine kaynaşmasını kolaylaştırmış, bu nedenle ki, Fransız siyasetinin Doğu üzerindeki en belirli nüfuz bölgelerinden birini oluşturmuştur.

Yine bir başka Fransız, Comte de Forbin, 1817'de Doğu'ya yaptığı bir inceleme gezisinin notlarını ve izlenimlerini "Doğu'da Gezi" adlı kitabıyla naklederken, İzmir için şunları yazmaktadır: "Din adamlarının faydalandıkları gövürl rahatlığına bakarak İzmir Türkleri'ni başka yerdekilerden ayıran toleransı hemen farkettim. Buradaki Katolik Kilisesi çok büyük, çok süslüdür; kapıları daima açıktır ve bütün Müslümanlar, Hristiyanlar'ın Pazar dualarını hiç kuzmadan dinlerler. Çok zaman önderinde hacılarıyla bir cemaate götüren Hristiyanlar bir Müslüman cemaatesiyle rahatça karşılaşılabılırler; Yunanlılar'ın, Latinler'in vafiz ve evlenme merasimleri bir sünnet düğünü ile çakışır, bir rahibin surnalı tübbesi yokta bir Osmanlı'nın elbisesi veya bir Türk kadınının çarşafıyla pekala buluşur. İzmir şehrinin canlandırıcı ticaret ruhu, böylece, bütün insanların yumuşatmış ve birbirine yaklaştırmış bulunuyor."(9).

Tanınmış Fransız yazarı Chateaubriand da bu tarihten biraz önce aynı yollardan, aynı Katolik ruhu ve aynı Fransızlık gayretile geçerek Antik Yunan ve Roma uygarlığının izlerini araya araya Kudûs'e gidip dönecek ve bu gezisinden, Fransız politikasını Doğu'da üstün ve haklı kılan sebeplere dayandırarak parlak kanıtlar toplamak için, İzmir'in barbarca istila edilmiş ve "yıkılmış" harabeleri berisindeki "Frenk ve Bizanten" şehri arayacaktır. Kendisinden çok önce, 1774'de yine buralardan geçerek aynı izleri taramış olan Choissail'un "Gezi" adlı yapıtından aşağıdaki satırları alan "Martyres" yazarı, Türkler'e karşı duyduğu kınıklık ve uzaklığı, "Frenk İzmir"inin bir başkaca uygar olan uyankı hayatında unutmaya çalışacaktır.

Choissail bu yapıtında, İzmir'in eski harap halinden, ancak Türkler sayesinde kurtulup onların koruyuculuğu ve kayırmaları ile zengin bir ticaret merkezi haline geldiğini söyler ve der ki: "İzmir ancak Türkler tüm İmparatorluğa egemen olduktan sonra harabeleri altından kurtulup çıkmaya başlamıştır; o zaman, savaşın kaybetmediği nimetleri, yeni durumu nedeniyle yeniden elde edecek, buraların tüm ticaret yollarını birleştiren bir antrepo haline geçecektir. Kendilerini güven içinde bulan ahalî eski İzmir'in yerleştiği tepeyi bırakarak deniz kenarında yeni semtler kuracaklar, tüm binalarda, eski anıtların şimdi çok az bir kısmı kalan, mermerleri kullanacaklardır. Bugün göze görülen yalnız stadyumun yeri ile eski tiyatrodur."

Chateaubriand, bu satırları aktardıktan sonra kendi duygularını biraz farklı bir anlatımla fakat aynı ruhla şöyle yansıttı: "İzmir'de birkaç gün kalışım, hayatında bir başka değişiklik yapmaya beni zorladı. Yeniden uygar bir insan hali takınmaya mecbur oldum; çünkü bazı ziyaretleri kabul etmem, bazı ziyaretler yapmam gerekli oldu. Beni görmeyi isteyen serefini bana veren bazı tüccarlar, oldukça zengin insanlardı ve onların selamlarına karşılık vermek için gittiğim evlere öylesine zarif kadınlara rasladım ki, sanki kimileri modasını o sabah Paris'te Leroi mağazasından getirmiş gibiydiler. Atina'nın harabeleri ile Kudûs'un yıkıntıları arasında yerleşmiş, dön bir Yunan gemisi ile gelip yarın bir Türk kervanıyla bırakıp gideceğini bir "başka Paris", benim gezimin sahnelerini oldukça hazin bir şekilde ikiye ayırıyordu: Burası uygarlaştırmış bir "sahra", çöller ve barbarlar ortasında bir "palmiye"dir. Bununla beraber açıkça kabul etmek gerekir ki, doğanın vahşi olmasına rağmen, benim "doğu"da görmek istediğim o, toplum denilen şey, bu değildi"(10).

1830'de, Lamartine de aynı Hristiyan Fransız tutkusu ile, Kudûs topraklarının Fransız Suriyesi'ni döşeyen eski "haci" sövalyelerini aramaya çıkacak, o da İzmir'e uğradığı zaman, orada Fransa'nın bir şehri bulacaktı: "İzmir bir "Doğu" şehrinde beklediğim şeylerden hiç birini vermiyor; burası Küçük Asya'nın sahiline konmuş bir Marsilya'dır. Gemi ve zarif bir ticaret yeri ki, bütün Avrupa'nın tüccarları burada Paris ve Londra'nın hayatını sürdürmektedirler."

Tanınmış romantik şair için, İzmir yalnızca günlük hayatı ve dinsel görüntü ile Fransız değildi. O, burada henüz Fransa'nın bile pek iyi tanımadığı bazı sosyal hareketlerin fikir akınlarını buluyor. Gerçekten de o tarihte, Fransızca "İzmir" gazetesinin başyazarı Deschamps Saint Simon'un sosyalist fikirlerine tercüman olmaktadır. Bu nedenle Lamartine, bu "seyahatname"sinde Hristiyanlığın sosyal ilkelerini yani insanlığın İsa çevresinde bir kardeş haline gelmesi davasını güçlendirmek isteyen bir sistem olmaktan başka bir şey saymadığı Saint Simonculuk'un savunmasını yapmak fırsatını da buluyordu. (11).

Boylece, eski Yunan uygarlığının temsilcisi sayılan bir ırkın kurtarıcısı ve koruyucusu olmak iddiası, gerek Yunanistan'da gerekse Rum aleminde Fransa'ya üstün ve seçkin bir yer kazandırırken,

"Rum teb'a", bir yandan İngiliz ve Fransız sermayesinin, özellikle İzmir'deki rekabetile ekonomik durumunu her fırsatta daha da ilerletecek ve bu suretle Türk unsur üzerindeki tam bir refah düzeyi ile fark hayat koşulları, bir yandan da yine aynı iki büyük ulusun, Osmanlı Devleti üzerindeki siyasal egemenliğinden faydalanarak az zamanda "İzmir"e bir "Yunan şehri" niteliği verecek, bu hal ise doğal gelişme ile Yunan Akdenizi'ni ve Yunan adaları ülkesini, İzmir'in atlama taşı haline sokacaktır.

Yüzyılımızın başlarında, Fransa'da olduğu kadar, "Kitaplar ve Hayat" adlı yapıtıyla Türk edebiyatında da oldukça yankısı olan Fransız yazarlarından G. Deschamps, yalan adalar ve Batı Anadolu'daki gezilerinin bütün izlenimlerini, tam bir Helenistik ruhu ve bir Hristiyan Apolojist üslubu ile 1894'de Asya Yollarında adlı kitabında yayımlarken tutucu Avrupa'nın nasil bir "haci" vicdanını taşıdığına tanıklık eder gibi, yukarıdaki yargımızın, yorumlanmasına hiç kalmayacak ölçüde ne hazin bir gerçek ifade ettiğini, bu gerçeğin de nasil bir galleyle yıllar boyunca Osmanlı yönetimi alayış ve toplam yapıyla için için beslenildiği ortaya koyacaktır.

G. Deschamps, Clio adlı vapur ile İzmir'e yaklaşırken ilk duygularını şu lirik tablo içinde canlandırmaktadır: "Vapur, denizcilerin dediği gibi, elle tutulacak kadar sahlin yakınından geçecek, yaprakları solmuş zeytin ağacı kütlemeleri çiçek halindeki çalıkları, hepsini sıra sıra arkada bırakıyor. Yamaçlarda demet demet yaban çiçekleri hafif hafif titreyiyorlar ve akşama doğru, güneşin alçalışıyla güler yüzlü deniz, kızıl bir renge boyanırken, mavi körfezin dibinde taşın bir şehir karışmış çıkıyor: Bu, İzmir'dir."

Bu şekir, uzun zamanırdı kafamda taşıyor. Onu tanıyanların hikayelerini o kadar çok içişimim ki, yüzlerce içinde bu tutkunluklar ve ışıklar diyarını, görmüşüm gibi, hemen ayırdetmem hiç de güç değildir. Şairlerin bu kadar çok tekrarlardıkları bu isim kullaklarında tatlı tatlı yankılanıyor. Turistlerin, Napoli'den daha az kirlilikleri Doğu denizlerinin gökemi ile çevrili bu şehir, şimdi ne kadar uzak ve olağanüstü görünüyor ve arkasında ne kadar göçü kalmış ne kadar dokunulmamış ırmaklar uzanıp gidiyor. İşte bir yönü ile modern, bir yönü ile barbar; bir yanı yepyeni öbür yanı yaşlanmış; sursarı Yunan, burası Fransız, İtalyan, Türk, ilk Osmanlı padişahları zamanındaki minareleri, servilerle örtülü Müslüman mezarlıkları, Ortodoks kiliselerinin beyaz kuleleri ve yeşil kubbeleri... Çok uzaklara sığınmış yığın yığın renksiz Osmanlı evleri, deniz boyunca üzerlerinde büyük devlet konsolosluklarının armaları dalgalanan mağrur görünüleriyle Avrupa evleri... Bu şehir öyle kozmopolit ve türlü türlü di konuşan öyle garip bir karmaşa ki, sanki Batı, Doğu'nun bu en istek verici ve en güzel yerine coktan sahipliğini kurmuş bulunmaktadırlar."

1920'ye gelinceye kadar ancak birkaç İzmirli Türk'ün kendi söyleyip kendisi denilemeye kalmış olduğu birkaç yazından başka, ne şirimizde ne başka edebiyat türlerimizde hiçbir zaman bu kadar benimsenmiş, bu kadar cana işlemiş bir anlatıma konu olmayan bu bahşız Türk şehri, Fransız yazarının acı ve sert kaleminden bütün aklıkla ve aklıyla ile dünyaya şöyle tanıtılacaktır:

"Yunanlılar İzmir'de o kadar çokturlar ki, bu şehri kendi anavatanlarından bir parça diye sayarlar. Rum mahallelerini "Römoika Machala" ve "Punta" (Alsancak) semtlerini dolduran 80.000 Rum reaya her yerde kendi evlerinde işi gibi dolaşırlar. Kral Jorj'un Konsolosunu kendi doğal patronları gibi sayarlar, mavi beyaz bayrakları asmak için hiç izin istemeye gerek duymazlar. Her fırsatta patriklerinin otoritesini bahane ederek gültü patırı çıkarırlar, "emlak", "akar", "iğtınam", "askerlik bedeli" vergilerini verdikleri anda artık kendilerini Türk'e karşı her türden sorumluluktan sıyrımış sayarlar. Uyanık, canlı, cin zekalı, çok çelenceli olan Rumlar, burada meyhaneçilik, bakkalık ve kayıkcılık yaparlar.

Aşağı tabaka Rumlar, bu üç meslektenden hoşlanırlar; avukatlık, doktorluk gibi meslekler de özellikle yüksek tabakadakilere isteklerine göredir. Meyhanede bütün gün konuşurlar, Türkler'in

kötülüklerinden yakınılır; coşulur, bağırır, herkes kendine göre "Büyük İdeal" için burada adeta savaşır. Bakkalda her şey satılır, her tür ticaret yapılır, her tür mal değiş-tokuş edilir. —Bu, bir Rum için sonsuz bir zevktir—. Kayıkçı olarak, Ülye'nin evlatlarının eski dostu olan denizle, her zaman sarmaş dolaşırlar. Sağa sola gidilir, limanda bir aşağı bir yukarı dolaşılır; hergün yeni yeni yüzler görülür. Uzaktan gelen gezginlerden haberler alınır; bazen onlarla para için çekimler de yapılır. Bu da onlar için az bir zevk değildir. Eğlendirici, Sempatik, bazı hatalarına rağmen sabırlı, dirençli, olanla yetinen, gelecek umut ve imanına sıkı sıkıya fakat tatlı tatlı bağlı bir ırk!... Daima hareketli, her zaman uyanık olmanın verdiği güçle Rumlar, Türkiye'nin birçok yerlerinde Türkler'in yerini almış bulunuyorlar.

Ortodoks ayinlerini kutlarlarken, Osmanlı polisi onlara en ufak bir rahatsızlık vermez, aksine Müslüman zaptıyerleri, Metropolid'in yönettiği büyük merasimde Metropolid'e karşı son derece saygı gösterirler. Ben bir yortu günü yarı dindar yarı vatansever bir kalabalığın boğuk sesli rahipleri ve çakaralmazı palikaryaları ile, Türk jandarmasının koruyuculuğu altında sokak sokak dolaşırken gördüm ki jandarmalar kafiye yaklaşıpken büyük bir izdihamla önmeyece başlıyorlardı. Pencerelelerinden meraklı başlar taşıyor, bu başlar Yunanistan'ın şerefine, ipek gibi saçları arasında mavi çiçekler konulmuş birçok esmer ve tatlı genç yüzünü gösteriyordu. Aksam Aya-Fotini piskoposluk kilisesinin kaldırım döşeli avlusunda papazlar Athos kaloperleri tarafından yakılan mumların aydınlatıldığı hacılar önünde vedd ile eğilmiş dualarını yaparken herkes sessizce toplanmıştı. Gece yarısı başrahıp, alni eski Bizans tacıyla çerçevesiz olarak birdenbire iki kanadı birden açılan büyük kapıdan çıkıyor ve Nicephore Phocas zamanında patirigin yaptığı gibi "İsa bizimle birlikte" diye sesleniyor, o zaman kan kulesinde gizli olan bir muzaka garip bir takım kasa ve bakırlarıyla Yunan milli marşını çalmaya başlıyor:

Seni korkunç kılıcının keskin ağzıyla tamlam.

Seni bir hükümdar gibi yeryüzünü dolaşan-bakışlarını tamlam.

Sen bir nişanlıya ne kadar benziyorsun!

Ey kurtuluş kurtuluş, ah ey hüriyet! Bütün bunlar arasında soyları için gerekli veya yalnızca kişisel çıkarlarına uygun gördükleri zaman Türkler'le dost geçimiyi hatta onlara hizmet ederek bazı mevkileri ve ünvanları elde etmeyi ihmal etmezler." (12)

Bu uyanıklık, bu canlılık, bu gizli ideal, Türk'ün hayatındaki kapalılığı, Türk iradesini katılaştıran kayıtsız ve sorumsuz "sahiplik ve efendilik" gururuna karşı, Yunan toplumu ve Rum topluluğu bidden çok önce dünya olaylarına bağlanacak, onu ilk adımı ile ulusların okuma düzeyine erdirmişti: "Doğu'nun yalnız bir millette, Yunanistan'da günün bu günün kendine doğmuştur. Bir Yunanlı "her Rum bir gazetecidir" demiştir. Daha 1821'den önce Yunanlılar'ın yabancı ülkelerde gazeteleri vardı. Hede Viyana'daki Rum kolonisi 1740'dan beri basit bir haber gazetesi olan Mercure Savant'ı okumak mutluluğuna ermişti. Fakat 1821 ihtilali patlak verince Avusturya hükümeti isyanıların davasını destekleyen tüm yayıncıları kaldırdı. Bu kez isyancılar "Bati Yunanseverleri" tarafından verilmiş olan baskı makinelerini alarak, geçici, yerel sırf elebaşlıklarına keyfine göre gazeteler çıkardılar. Bir tam gün anlatıldığına göre, örneğin, Hydros'da gazete çok serbest okunmaktadı. Çünkü Kaumodoriotis adındaki ünlü "Kleft", gazete yazarlarının ince anlatım biçiminden anılmıyordu. Kral Othon'un yönetimi zamanında gazetecilik yeni başkentte toplandı. Herkes, tüm kahvelerde makalelerin tartışmasını yapıyordu. 30.000 nüfuslu Atina 1837'de yedi siyasi gazete ve edebiyat dergisine sahipti."

Türkiye'de ise bu ihtiyacı yine yabancılar duyular. "II. Mahmut, imparatorluğunu modernleştirmek istediğinden Blacque isimli Fransız'ın İzmir'de 1825'te Fransızca bir gazete çıkarmasına izin verdi. Gazete zaman içinde Le spectateur de l'Orient, Le Courrier de Smyrne, Le Journal de Smyrne adlarını aldı. Sonra pa-

dişah Blacque'ı İstanbul'a getirterek Moniteur Ottoman adıyla resmi bir gazete çıkarttı. Bu, önce Fransızca idi, sonradan, yani 1832'den itibaren Takvim-i Vekayi adıyla Türkçe'ye çevrilmeye başlandı. Diğer ülke yazarları kendi dillerinde başka gazeteler çıkardılar. Böylece, 1833'den sonra İstanbul'da 13 yabancı gazete vardı." (13)

Yalnız, bu Osmanlı fakat yabancı basının içinde Rum gazeteciliği farklı bir özellik gösterirdi. Şamatacı, gürültücü, daima karıştırmaktan tozu dumana katmaktan tutkuya yakın bir zevk duyan, kendine özgü bir bencillikle her fırsatı kendi adına kullanan böyle bir karakteri, gazete ve gazetecilikte elbette fikrin ve kalemin ruhsal doyuruculuğundan çok, gürültü ve dolayısı ruhunun kavgaya ve saldırı ihtiyacına bir "araç" arayacaktır. Bu araç, Türk düşmanlığı ile, Rum komitacısından avukatına, milletvekilden sokak politikacısına kadar her sınıf insanı köprücü ve saldırgan bir kahraman olma fırsatını kolayca verdiğine göre, gazete, eşkiyanın tüfeği, garsonun küfürü hizmet edenlerin aşırı saygı gösterileri, Patrikhane'nin "Meryem'i" kadar korkunç bir mücadele aracı olacaktır. İşte aynı Pan-Hellénien Fransız yazarı G. Deschamps, bu Rum gazeteciliğinin "faziletlerini" bir başka kitabında şöyle yansıtmaktadır: "Yunan memlekeleri bir basın çöküşünden rahatsızdır. Üzerine çöken "matbu kağıt" şağanağı altında sanki boğulmuş gibidir. Hiçbir vilayet ve kasaba yok ki orada bir gazete olmasın. Birbirine dokunacak kadar yakın olan vilayet merkezlerinden herbiri sesini dünyaya dinletmek ister ve özellikle seçim zamanında gazeteler arasında karşılıklı hakaret ve tecavüzler alır, yütür." (14)

Yalnız bu hal, aynı yazarın "Diş Yunanistan" dediği başka memleketlerdeki mücadele taktikinden biraz ayrılır: Buralarda bütün hücum kuvvetleri, bütün savaş araçları tek bir cephe halinde yalnız bir tek noktaya yönelmiştir: Türk düşmanlığı. İzmir'de Rum gazetesinin "İşgal" e yakın yıllarda, tüm yerli yabancı gazetelerden çok olması sebpsiz değildir, çünkü her gazete bir sürü politika serüvenleri için az çok geçim yolu sağlayan bir "vatanseverlik" gösterisi görevini rahatça yerine getirebiliyordu.

Kuşkusuz için için bir yayılma ideali ve tutkusuna ile bilinci ve belirlir bir amaçla işleyen bu propaganda ve mücadele organı, aynı ölçüde bir kültür tutkusuna ve disiplini olmadan çalışmazdı. Bu noktada da İzmir'i İstanbul'a bakarak farklı bir planda görüyoruz. İstanbul'da, reaya Rumları için kilise nasıl yarımkı kurtuluş inanç ocağı ve Türk düşmanlığının kanmaz ve sönmöz bir aşılama kaynağı oluyorsa, taşra Rumları için de tüm araçlarla patrik vekilleri, aynı davasının amansız bir savunma merkezi idiler. Buralarda devlet merkezinin denetimi daha az olduğundan, kilise, sayısız okulları sayısız seminerleri ile "İhtilal ateşini" dört bucağa yayıyor, her tarafa kol atıyor. İzmir bir noktadan da, yine önde gelen bir şehir oluyordu.

Daha 1728'de Yunan coğrafyacısı Mélietias bu düşünceyi yaymaya çalışıyordu: Héllade, eskiden o kadarşanlı ve büyük olan ve şimdi zavallı sefil bir hale düşen bu isim, Avrupalılar'a göre Yunanistan, Türkler ve başkaları için Rumeli diye anılır. En yaygın anlamıyla Epir, Acarnanie, Attique, Péloponèse, Thessalie, Etolie, Makedonya, Trakya, İlyonya ve Ege Denizi'nin adaları ve bütün Küçük Asya onun içine girer." G. Deschamps bu satırları aktardıktan sonra şöyle ekliyor: "Bütün bu hayali ülkeleri kılç gücü ile yeniden ele geçirecek halde olmaycı, Yunanlılar, yani Türkler'in deyişle Rumlar veya Şark Romalıları, eski mülklerini korumaya çalışarak her yöne bir karakol gibi erkek kadın, öğretmenlerini yerleştirdiler. Yüzyıllardan beri hiç değişmeyen fakat en etkili taktikleri, okul araçlığı ile eski Yunan geleneği ve ulusal kurtuluş umudunu ayakta tutmak olmuştur." (15)

İzmir'deki "Yunan Cemaati" ne ait okulları, "Ephorie" denilen bir kuruluş yönetmekte idi. Bu kuruluşun bütçesini yardımlar, armağanlar, terekeler ve okul harçları sağlıyordu. 1895'e ait bir istatistik göre, öğrenci sayısı 4536 kız 4044 erkek olmak üzere 8580'i bulmaktadı ki ki aynı tarihte Türk öğrenci sayısını aşmış bulunuyordu. Yedi kiliseden herbirinin parasız olmak üzere bir ilkokulu vardı. Ayafotini okuluna 600'den fazla kız öğ-

renci devam ediyordu. 1881'de kurulan Homerion kuruluşunda yalnız zengin ailelerin kızları okumakta idi. Bu kuruluş bir kadın direktörü, bir ikinci direktör, beş tane Rum öğretmen, üç Fransız olmak üzere tam bir öğretim kadrosu vardı ve oldukça dolgun bir hümanist program takip ediliyordu.

İzmir'in en eski ve en zengin okulu Evange yatılı okulu idi. Bu okul 1723'de zamanın tanınmış Yunan bilginlerinden Gerdithé Dendrinos efiyle kurulmuştu. Okulun başlıca amacı Rumca'yı, yüzyıllar boyunca karıştığı türlü lehçe ve yabancı sözlüklerden arıtarak klasik Yunan dilini meydana getirmek, bu suretle dil birliği çevresinde "Büyük İdeal"ın gerçekleştirilmesine yol açmaktır. Bu dil çalışmaları Yunan filoloji araştırmaları ve eski Yunan eserlerine ait arkeolojik çalışmalarla birlikte Yunan davasının uygar dünya karşısında oynamak istediği başlıca kancası "koz" idi. Onun için İstanbul'da olsun, İzmir'de olsun, başlıca orta ve yüksek okulların programlarını bu dil dersleri doldurmaktaydı. Yunan entellektüellerini en güvendiği gücü, dili idi. Hitabet, kalem ve edebiyat onun için tüm ulusların kalbini çekecek en büyük, göz-alıcı silahtı. Kilise minberlerinden meyhaneye peykerlere, pazar meydanlarından borsa koridorlarına kadar Yunan ağzının kalabalık ve bol bol boşaltıldığı Rumca, sanki Rum yayıncılığının ilk görünüşü, kancası öncüsü olacaktı.

İşte 1767'den sonra İngiliz korumacılığına gerek rahatça gelişmesinin sebeplerini bu suretle güvenlik altına alan Ecole Evangelique de üç büyük şubesiyle, otuz profesörün yönettiği büyük bir kuruluş haline gelmişti. Buradan diploma alan Yunan Eğitim Bakanlığı'nın tanıdığı bir hakla Atina Üniversitesi'ne girebiliyor, Fransa'nın edebiyat "beşelye" liğine karşılık sayılıyor. Yetiştirdiği öğrencilerden büyük bir kısmı aldıkları ideale tüm hayatlarınıca bağlı kalarak gittikleri her yerde okullar açıyor, kütüphaneler kuruyorlar, ve ilimlerini yalnız Yunan davasına "hizmetkâr" kılyorlardı. Bunlar içinde en tanınmış ve Helenizm tarihinin en önemli kişilerinden birisi Korais oldu:

"Corais İzmirli idi ve öğrenimini adı geçen okulda yapmıştı. 1772-1778 yılları arasında Amsterdam'da ticaret yaparak zengin olduktan sonra kendini filoloji ilmine verdi. 1778'den 1784'e kadar Fransa'da Montpelier'de tip öğrenimi gördü. Sonra Paris'e giderek doktorluk yerine yayıncılık yaptı ve eski Yunan klasiklerini bastırdı. Her kitabın başına yazdığı girişler ve eklediği notlarla, ilminin derinliğini ve zenginliğini kanıtladığı gibi, Yunan ulusunun kurtuluşu fikrine ne kadar bağlı olduğunu da gösteriyordu. Bu amaçla her yerde kütüphaneler açmaya çalıştı. Ona göre kütüphaneler "ruhlrın sağlık yurtları" idiler. Kendi parasıyla Batı üniversitelerine öğrenci göndererek okutuyor, gazeteler ve dergiler çıkarıyordu. Yunan dili konusunda onun düşüncesi ne eski dili canlandırmak, ne de halk dilini temel almaktır. Ona göre "ötlöleri rahat bırakmak" gerekirdi. Halkın diline gelince, onu, ayıklamadan almak Yunan kültürünü Rumca'mın dışında bırakmak olurdu. O halde ikisi ortası bir yol aradı ve buldu: Eski dillerden yaşayan Yunanca'yı çıkarmak ve onu konuşulan dilin haricinde işleyerek böylece temizlenmiş bir dil yaratmak. Eserlerinde bu dili kullandı, yaydı ve bu suretle bir yüzyıl sonra yine İzmir'de doğacak olan "Türkçe dili hareketleri"nden çok önce, aynı İzmir'in yetiştirdiği bir Rum bilgini, Yunan dilini bilgisi ve servetiyle beraber tutsaklarını kurtarmak için çalışmış bulunuyordu." (16)

Bu etkinin İzmir'deki ilk yemişi aynı okulun öncülüğünde bir Rum kütüphanesinin meydana getirilmesi olacaktır. Bu kitaplık elbette Batlamyos'un İskenderiye'de kurduğu kitaplık ile kıyas edilemezdi, ancak, Türk İzmir'de 1913'de birkaç kişinin yardımıyla meydana getirilecek olan "Milli Kütüphane"den bir yüzyıl önce kurulmuş olması bizim için hazin bir mana taşıyor. Türk'ün sahip olduğu fakat Türkçeye ait olmayan o "gaflet yıllarının İzmir'i" için, bu, kara bir lekedir.

Kendine göre resmi bir sıfat taşıyan bu okullardan başka İzmir'de işgal zamanına kadar sürüp gelen birçok özel okullar da vardı: Aroni Erkek Lisesi'nde 150 öğrenci 18 öğretmen, Rénieri Lisesi'nde

60 öğrenci 10 profesör, Karacaupos Lisesi'nde 150 öğrenci ve 14 öğretmen, Hermés Lisesi'nde 65 öğrenci ve 11 profesör vardı. Kız okulları içinde su adlar bulunmaktaydı: Anastasiadis, Chrysanthé, Papadaki, Baldaki, Pascali, Kokinaki...

Özetle: "Yunanlılar İzmir'i en sakini içinde hem en eskileri hem de en modernleri olmak iddiasındadırlar. Atalarına ait diye saydıkları eski mermer anıtlarıyla ne kadar övünüyorlarsa aynı azgı kalabalığı ile Cercle Hellenique adını verdikleri kütüphanelerle de övünürler. Burada zengin Rum tüccarları yeşil bir örtünün kapladığı bir masa çevresinde, iki bakara partisi arası Amalthée, Neo Smirne gibi Rum gazeteleriyle birlikte Journal des Debatstemp, Revue des Deux Mondes gibi Batı gazetelerini karıştırmaktadırlar. Kendileriyle yanyana yaşayan hiçbir ulus onlar kadar "Avrupa adettleri"ni böylesine ustalıkla taklit edememişlerdir." (17)

Fransız yazarının kaleminde düşen bu son cümle bütün bu saydığımız farklı durumun gerçek sebebi, Rum modernizminin bütün sınıırı açık bir biçimde anlatılmaktadır. Gerçekten de yüzyıllarca Türk egemenliği altına sinerek ağır ağır Avrupa sermayesinin önce hizmetkârlığını sonra ortaklığını sağlayan yerli Rumlar bu mahallî uygarlıklarını dehalarının has harcıyla yaratmış olmanın çok, zayıf ve kendi başlarına olma kompleksinin derin ve tarihsel tepkisiyle büyük uygarlıkları taklide koşmuşlar; Avrupalı görünmekte hayat güvenciklerinin dış sebeplerini bulmuşlardı. Sonra Türk'ten üstün ve başka olmak, eninde sonunda uygar olmalarının bu üstünlüğüyle asırlardan üstünde yapıpışıştıkları ve kapladıkları topraklarda hak ve sahiplik iddiasına layık olmak amacıyla Bizans'ın en kör ve en dar taassup mayası üstüne liberal bir Avrupa'nın uygar yönünü uydurmayı başarmışlardır.

NOTLAR

- (1) Türk Yurdu Mecmuası, cilt I, s: 210-211. Bu yazının, sonradan İzmirli'nin "Türkçe" adını uygun gördüğü, diye "Türkçe Necip" ismi atıldığını öğrenelim. Bu konuda ayrıntılı bilgi, Türkçe Necip ve ilk dil hareketlerini konu alan kitlemizde bulunmaktadır.
- (2) Hizmet, 14 Birinci Teğrin 1890
- (3) Ahmet Mithat, Avrupa'da Bir Cevlan, cilt I, s: 29
- (4) Ahmet Rasim, Menakib-i İslam, cilt 2 s: 546 ve sonrası. Bu nodenye suna da işaret edelim ki, Ahmet Rasim bundan dört yıl sonra, yani 1324'de Mesnevi'ye leberat çıkararak "Cemalî Tarih'in son cildinde Abdülhamit döneminin istibdat ve gericiliğini de aynı rahatsızlıkla denemek için kalmıştıdır.
- (5) G. Pellissie du Rausas, Le régime des capitulations dans l'empire Ottoman, Tome I, s: 185.
- (6) Canik Mulasarri, Feraset-i Mehdi, İndiyâzât-ı Ecnabiyyin Tathibât-ı Hâzire, s: 82.
- (7) G. Pellissie du Rausas, aynı eser, cilt 2, s: 117.
- (8) R.P. Robert de Orieu, Voyage en Turquie et en Grèce, s: 66
- (9) M.le C. Forbion, Voyage dans le Levant en 1817 et 1818, s: 49
- (10) Chateaubriand, Itinéraire de Paris a Jerusalem, s: 185
- (11) Lamartine, Voyage en Orient, s: 149
- (12) G. Deschamps, a.g.e.
- (13) G. Weil, Le Journal Origines, evolution et rôle de la presse, s: 94
- (14) G. Deschamps, La Grèce d'Aujourd'hui, s: 106
- (15) G. Deschamps, Sur les routes d'Asie, s: 158. Rumların ilköğrenimci eğitim politikaları ve okul durumları, çok yönlü istatistiklerle Tanzimat'ta Eğitim Yenileştirilme Hareketleri ve Milli Paşa adlı kitlemizde bulunmaktadır.
- (16) D.C. Hesaling, Histoire de la littérature générale moderne
- (17) G. Deschamps, a.g.e.

KURUMSAL KADRESİ HİZMETİNDEN

TÖREN PROVASI

Akif Kurtuluş

DAĞITIM: İSTANBUL-İZMİR: TÜMDA Kitap Yayıncılık Dağıtım Çarşısı, İstanbul Tıbbiye 511 29 16 ANKARA: DOST Rum Yayıncılık Bayındır sok 40B Kurum Ankara Tıbbiye 31 46 68

YAYINLARI

17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL I	2.520.-
R. Mantran, Çev.: M. Ali Kibbey - Enver Özcan	2.520.-
17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL II	2.260.-
R. Mantran, Çev.: M. Ali Kibbey - Enver Özcan	2.260.-
İKTİSADİ FELSEFELERİ, Robinson, Çev.: M. Tomanbay	1.260.-
RUSYANIN ENDOSTRİYELİŞMESİ (1700-1914)	1.890.-
M. E. Fekris, Çev.: Aleaddin Şenel	1.520.-
KİMYA TARİHİ/Zeki Toprak	1.890.-
MATEMATİK TARİHİ/AN Dönmek	1.260.-
TÜRKİYE'DE "KAPİTALİZM, BÜROKRASİ ve	735.-
SIYASAL İDEOLOJİ" / Gencer Baylan	1.470.-
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ/Bekir Öner	1.060.-
SAĞLIK AÇISINDAN İNSAN VÜCUDU/Çağrı Güler	2.100.-
BİLGİSAYAR TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ/Panuk Çubukçu	945.-
1844 FELSEFİ YAZILARI/Karl Marx, Çev.: Murat Balge	1.690.-
ESKİ TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE İNCELEMELER	1.050.-
Orhan Hassan	630.-
AHLAK PSİKOLOJİSİ ve EĞİTİMİ/Meral Çiğdem	1.260.-
HEGEL ÜZERİNE/W. T. Stace, Çev.: Murat Balge	735.-
FREUD ÜZERİNE/P. Balogh, Çev.: M. Seğmen Kayatekin	1.050.-
ORTAÇAĞDA FİZİK BİLİMLERİ/Grant, Çev.: Ayhan Göker	1.260.-
BİZANS SIYASAL DÖŞÜNCESİ	735.-
G. L. Seidler, Çev.: Mete Tunçay	1.050.-
SANAT ve DEYİM/John Berger, Çev.: Elge Berker	1.260.-
YEDİNCİ ADAM/J. Berger/J. Mohr, Çev.: Cevat Çapan	735.-
HERKESİ İÇİN GÖRÜLÜK/J. A. Coleman, Çev.: Osman Günel	1.050.-
SAKİNDİ ORANIN ŞAFAKLARI/B. Vassiliev, Çev.: M. Beyhan	1.260.-
BAĞIMSIZLIK OKULUNUN İLKESİ/Şakir Hız, Çev.: M. Eray	735.-
PARA ve BANKACILIK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ/Mur Kayalar	1.050.-

DOST KİTABEVİ YAYINLARI

MERKEZ: Konur Sokak 4, Kızılay/ANKARA
ŞUBE: Zafer Çarşısı No. 13, Yenişehir/ANKARA

BİN BELGE
Erbil Tuşalp

3. BASKI
ÇIKTI

HİROŞİMA
SEVGİLİM
Marguerite Duras

ÇIKTI

SANAYİ
VE
İMPARATORLUK
E.J. Hobsbawm

ÇIKTI

O YILLAR
Haluk Gerger

YENİ ÇIKTI

ÇAĞDAŞ SANAT KURAMI/Paul Klee,
Çev.: Mehmet Dündar, (Araştırma - İnceleme)
SAKLI KALAN / Ahmet Telli (4. Baskı) (Şiir)
HUZNUN İSYAN OLUR / Ahmet Telli
(6. Baskı) (Şiir)

GENEL DAĞITIM:
DOST DAĞITIM, Bayındır Sk. 40,
Kızılay/ANKARA • Tel: 132 48 68

DOST KİTABEVİ, "YENİ YAYIN BÜLTENİ"

Kitabevimiz, okurun yeni yayınlanmış kitaplardan haberdar olması amacıyla her ay bir bülten yayınlamaya başlamıştır. Ücretsiz olarak abone olmak için bize adresinizi bildirmanız yeterlidir. Kitap istekleriniz ödemeli servisimizce karşılanacaktır.

KONUR SOKAK 13/7, Kızılay/ANKARA Tel: 125 68 95, 118 56 74

Alan Yayıncılık Önemli Kitaplar İletir

ŞAFAK TÜRKÜSÜ

Nevzat Çelik

"Gepegergin bir tambura
teli Nevzat Çelik'in
yüreği... Aşkla, ölümle,
korkuyla, umutla ve uslu
olmayan usulan..."

Can Yücel

KİMİN BU SOKAKLAR
ALANLAR, KENTLER

Cengiz Bektaş

"Sizin hiçbir sokağınız
oldu mu ey ressamalar, ey
yontucular, ey mimarlar,
ey ahali... Sizin de bir şey
kattığınız... sokağınız oldu
mu?"

SEVGİ YOLLARI

Alexandra Kollantai

"Büyük aşkın tüm
insanlığın mirası
olabilmesi için sevginin
ruhu soyulduğundan
okulundan geçilmelidir."

TÜRK-İŞ NEDEN BÖYLE
NASIL DEĞİŞECEK

Yıldırım Koç

"Türkiye'nin en büyük
sendikası örgütü TÜRK-İŞ'in
geçmişine ve
bugününe ışık tutan,
önemli bir inceleme."

VAROLUŞ
FELSEFELERİNE GİRİŞ

Mounier

"Bu kitap yalnızca
varoluşçuluğu irdelemiyor,
aynı zamanda bir özgürlük
felsefesini sergiliyor."

MODERN DOĞA ANLAYIŞI
KUANTUM FİZİĞİNE GİRİŞ

Max Planck

"Metafizik'in ve bilime
saldırıların kol gezdiği bir
ortamda, Max Planck'ın
yazılarının yayınlanışı ayrı
bir önem taşıyor."

Yeni Yayınlar

☐ Kırkiki Gün

Gülten Akın

☐ Türkiye'nin Yönetim Yapısı

M. Sencer

☐ Büyük Bir Devletin Doğuşu

Ernst Werner

☐ Büyük Dönüşüm

Karl Polanyi

☐ Göstergibilime Giriş

Fatma Erkan

☐ Osmanlı Maliyesinde
Bunalım ve Değişim Dönemi

Yavuz Cezzar

(1986 Şedat Simavi Ödülü)

☐ Dünyamıza Bakış

Einstein

☐ Sanat ve Edebiyat Dergileri

Vedat Günyol

☐ Marksizm

Lefebvre

DON KİŞOT'UN HANGİ ADI

HAYAL güçlü, inat ve umut, inanç, saflık; hepsiyle birlikte kavgacılık!

Don Kişot ya da özgün yazılışıyla Don Quijote, gerçek dünyayı reddediş ve naiflik midir yalnızca? Belki evet ama, temelinde özgürleşen insan ile kavgacılık arasındaki kısa mesafeyi hatırlatmak ve yeni insanın doğuşunu müjdelmektir.

Vebaya direnmenin öyküsü.

Vebaya direnmenin belki de "dışarıya" zorunlu kıldığı insandır. Soylu şövalye öyküleri anlatan kalın el yazması ciltlerin içine gömülmüş Mança'lı bu yaşlı adama "kader" hiç de kafa tutulmaz gelmemiştir. Resmi tarihe göre, zaman tüneline yitip gitmiş biridir oysa. Kafasını tozlu ciltlere gömmesi söylenmiştir O'na. O'nu kafasını tozlu ciltlere gömmeye kim ikna etmiş olabilir?

Veba herhalde.

Tozlu ciltlerden kalktıysa, fiziksel olarak içinde yaşadığı zamanı değil, kafasında kurduğu zamanı yaşamaya başlıyor. Bu bir mantıksızlık değil midir? Hayal kurmak, kurduğu hayallere can vermek, onları korumak, onlara layık olmak için çaba denizlerine atılmak, mantığın gündelik dar kalıplarına sığmıyor.

İnsan, yani Don Kişot, mantığı utandıran bir sağıklı yaradır doğada. Mantığı öfkeliendiren bir serüvencilik.

"Biz" hep "gerçekçi" makinalar olarak mı yaşayacağız?

Hayvanlar, makinalar, bir de "gerçekçiler" hayal kurmazlar.

"Biz", "hayalciyiz".

Hayal, gerçeğin örtüsünü kaldırmaktır. Gerçeğin ötesine sıçramaktır. Hayalci tutulmaz bir gerçek yorgunudur. İlah olmaz uslanmak bilmez sevgi'dir. Don Kişot yorgundur, çünkü hurpalanmış hayatları zihninde yeniden kurmak ister.

Bizlerde en çok Don Kişot'un kanının dolaşmasını istiyoruz. Bizlerde Don Kişot'un kanının dolaşması bizi sevindiriyor. Kendimizi "Mança Kontu" ilan ediyoruz. Don Kişot kürek mahkumlarından sopa yiyor. Bizim de hallerinden memnun kürek mahkumlarından yediğimiz sopaların hakkı hesabı yok. "İlah olmak" istemiyoruz. Çünkü hallerinden memnun kürek mahkumlarını kurtarmak talebimiz var. Birlikte kurtulacağız. Ama, ne zaman kendimizi Mança Kontu ilan etmeye başlasak, önce yakınlarımızın acıyan bakışlarıyla karşılaşacağız. Onların bakışlarındaki karanlık bulutlarla.

Dahası var. Acıyan bakışlar, bazen, bir yenilginin hazırlayıcılığında birleşiyorlar. Don Kişot, insanlığın bu güzel inadı, Mança Kontu olarak başladığı serüvenini "Ay Şövalyesi"ne yenilerek kapatıyor. Yenik. Hırpalanmış. Belki dayanırdı ama, bütün varını yığını elinden çıkardığını anladığında bile kırılmayan direnci, bu yenilginin Sancho Pança ve "sevenleri" tarafından tezgahlandığını anladığı zaman bir zemberek gibi boşalır.

İnatıcılık, sevginin şiddetsizliğidir. Ölümdür.

Biz hayalciyiz.

Onlar, fizik olarak ölmüş Don Kişot'u "gerçek" olarak pazarlıyorlar. Batı'da Anglo-Sakson eğitim programlarında Don Kişot çok önemli bir yere sahip. Hiç olmazsa özetini, mutlaka okutuyorlar. Çocuklarına hayal kurmamayı, idealler yaratıp bunların peşine düşmemeyi "veriyorlar". Statükodan yana tavır almayı, mevcutta mevcut olmayı öğütüyorlar. Aksi halde başlarına alay edile, acınma, aşağılanma, hurpalanma ve hatta ölümün gelebileceğini söylüyorlar. Don Kişot, onların dilinde böyle bir "gerçek" oluyor.

Böylece "akıllı" insanlar yaratmanın yolunu Cervantes'in romanından geçiriyorlar.

"Akıllı", yani makul insanlar. Ya da makinalar. Belki de konular.

Mança'lı bu yaşlı adam, Mança kontu, makul insanlar karşısında, "Ay Şövalyesi"yle kapışmasının sonucuna bakılırsa, yeniktir. O'nunla aynı kan grubundan olanlar bu yenilgiyi bir türlü kabul edemiyor ama. Soruyorlar: Don Kişot, yenildi mi? Yenilmek mi bu, yoksa ezmek mi?

"Emniyet", güvenlik değil; "hürriyet", özgürlük, aradı Don Kişot. Bu nedenle, özgürleşmek isteyenler, kendileri seçmiyorlar "emniyet"i. Fizik olarak özgür olmamayı. Yenilgi, fizik ölüm; Don Kişot değildir.

Don Kişotluk, atomize olmaya bir başkaldırıdır. Atomize olmak, bir yapının tüm özelliklerini taşımakla birlikte, artık o yapıya ait olmamak anlamını taşır. Toplumsal olmanın tüm özelliklerini üzerinde taşımakla birlikte, artık toplumsal yaşamla dolaysız bağlarını yitirmektir. Homo Politicus değil, yalnızca Homo Sapiens'tir. Atomize olmak gerilemektir. Çökmek demektir.

Tek tek gerileyenler, bir zaman diliminde, kaçınılmaz olarak toplumsal çöküşün parantezi içine giriyorlar. Milyonluk bir kentin telefon şebekesi... Bir abonenin, tek tek telefon rehberinde olan, ya da artık dünyanın herhangi bir ucunda olan bir diğer aboneliye konuşma olanağı vardır. Ancak Homo Sapiens bu telefon şebekesinin tüm hatlarını tek tek muhafaza etmekle birlikte, iletişimini tek bir merkeze dolaysız olarak bağlıyor. En fazlasından bu. En azından ise, bu dolaysız bağlanmaya karşı "efini kolunu bağlıyor". Otomatik telefonlar, yine dünyanın bir ucuna, ya da kapı komşumuza ulaşabiliyor ama, bir manyetoyla, birebir denetim altında.

Don Kişot, manyetoyu kaldırıp atandır. Manipülasyonu reddedendir.

Bu reddediş, kayıtsızlıkların, unutkanlıkların, aymazlıkların ve belki de "sırtımıza saplanan dostun hançeri"nin karşısına, insanlığın geleceğine ilişkin iyimser inanç ve umudu, hayallerimizi, kavgaya kararlığımızı çıkarmak anlamına geliyor.

Karanlıktan yumurtadan çıkıp, yakamozlara, sudan yansıyan ışığa doğru giderek denizi bulan kaplumbağalar olmak mümkün mü? Ama yumurtadan çıkıp hayata başlayışları, karanlıktan hayata başlamaları. Don Kişot bunun heyecanıdır. Red, bu heyecandır.

Don Kişot, şarkısına başlıyor. O'na yine "hayalci" diyecekler. Büyük bir çoğunluk böyle diyecek.

Bundan olsa olsa sevinç duyacak Mança Kontu.

"İtham"ların azalmasını değil, suçluların da hülyalı olmasını istiyor.

Hayat dursaydı, Mança Kontunun ölümüne de alışılırdık.

**EDEBİYAT
DOSTLARI**

Aylık Sanat Kültür Dergisi

Sahibi ve Yazışmaları Müdürü: Adalet ÇUTSAY

Yönetim Yeri: Klodfarer Cad. Servet Han 41/35 Çemberlitaş/İSTANBUL. Yazışma adresi: P.K. 406 Kadıköy/İSTANBUL.

Kapak düzeni: Ragıp BAYRAKTAR. Ofset Hazırlık: Pano Grafik. Baskı: Metinler Matbaası. Dağıtım: Elkin Dağıtım

Fiyatı Yurtiçi: 400 TL. Yurtdışı 3 DM. Yıllık abone bedeli 4000 TL. Yurtdışı yıllık 30 DM. Abone bedeli posta havalesiyle